

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ МІСЬКОГО
ГОСПОДАРСТВА

С.О. Обухов

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

з дисципліни

"Безпека життєдіяльності"

(Охорона праці, Безпека життєдіяльності, Цивільна оборона)

(для студентів денної та заочної форм навчання напрямів підготовки
6.030504 «Економіка підприємства» та 6.030509 «Облік і аудит»)

Харків
ХНАМГ
2010

Обухов С.О. КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ з дисципліни "Безпека життєдіяльності" (Охорона праці, Безпека життєдіяльності, Цивільна оборона) (для студентів денної та заочної форм навчання напрямів підготовки 6.030504 «Економіка підприємства» та 6.030509 «Облік і аудит») / С.О. Обухов; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. – Х.: ХНАМГ, 2010 – 55 с.

Автор: С.О. Обухов

Рецензент: доц. Ю.І.Жигло,
головний спеціаліст з НС Ю.М.Півненко (ХНАМГ)

Рекомендовано кафедрою безпеки життєдіяльності
протокол № 4 від 18.11.09

ОРГАНІЗАЦІЯ ЦИВІЛЬНОЇ ОБОРОНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

1.1. ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА З ПИТАНЬ ЗАХИСТУ ЛЮДЕЙ

Під час війни людина повинна дотримуватися певних норм гуманності навіть щодо ворога. Ці норми викладені, головним чином, у чотирьох Женевських Конвенціях від 12 серпня 1949 р. і які мають силу до цього часу:

- "Про поліпшення долі поранених та хворих у діючих арміях";
- "Про поліпшення долі поранених, хворих та осіб зі складу збройних сил на морі, які потерпіли корабельну аварію";
- "Про поводження з військовополоненими";
- "Про захист цивільного населення під час війни".

В умовах сучасних воєн Женевські Конвенції не завжди спроможні надати жертвам увесь необхідний захист. Тому 8 червня 1977 року, за ініціативою МКЧХ (Міжнародного комітету Червоного Хреста), в Женеві представниками 102 країн на дипломатичній конференції було прийнято два Додаткові Протоколи Женевської конвенції 1949 року.

За основу у Женевських Конвенціях береться принцип поваги до людської особистості та людської гідності. Конвенціями висуваються вимоги: осіб, які не беруть безпосередньої участі у воєнних діях, а також осіб, недієздатних внаслідок хвороби, поранення, взяття у полон чи внаслідок іншої причини, — потрібно поважати, надавати захист від наслідків війни, а також усім, хто потребує, надавати необхідну допомогу чи необхідний догляд.

Через Додаткові Протоколи цей захист поширюється на кожну особу, що постраждала через збройний конфлікт. Окрім цього, сторони, які беруть участь у конфлікті, та комбатанти) зобов'язані утримуватися від нападу на цивільне населення та цивільні об'єкти, а також вести свої воєнні операції відповідно до загальноновизнаних правил та законів гуманності. Усі чотири Женевські Конвенції та Додаткові Протоколи спрямовані на захист жертв війни. Але кожний із цих документів має свої повноваження та сфери застосування.

Перша та Друга Женевські Конвенції забезпечують захист поранених, хворих, та осіб, які потерпіли корабельну аварію. Всі ці особи повинні користуватися заступництвом та захистом за будь-яких обставин. Забороняється посягати на їхнє життя та завдавати їм будь-якої шкоди. Їх повинні підбирати, поводитися з ними гуманно та надавати їм максимально можливий та у найкоротші терміни медичний догляд, якщо цього вимагає їхній стан.

У випадку взяття у полон поранених, хворих чи осіб зі складу збройних сил ворога, які потерпіли корабельну аварію, кожен із противників повинен надавати їм такий догляд, як і власним пораненим.

Жодне тіло померлого не повинно бути віддане землі, морю чи спаленню без належного попереднього пізнання та констатування смерті за допомогою, якщо можливо, медичного огляду.

Цивільне населення, згідно з цими Конвенціями, повинно ставитися з повагою до поранених, хворих та осіб, які потерпіли корабельну аварію, навіть якщо вони належать до ворожої сторони, а також не повинно допускати актів насильства до них. Цивільним особам дозволяється підбирати та доглядати поранених та хворих без різниці між ними, за що вони не повинні зазнавати ні покарання, ні переслідувань. Навпаки, цим особам належить виказувати підтримку в їхніх діях.

Окрім питань захисту хворих та поранених, Перша і Друга Женевські Конвенції надають особливу увагу питанням захисту медичного та духовного персоналу, обладнання, та споруд, а також персоналу (адміністраторів, водіїв, кухарів, та інших). Останній використовується постійно або тимчасово виключно для адміністративно-господарського забезпечення медичних формувань або санітарно-транспортних засобів. Персонал, згідно з Конвенцією, користується розпізнавальною емблемою Червоного Хреста або Червоного Півмісяця на білому фоні і посвідченнями. Він може мати зброю для самооборони чи захисту своїх поранених та хворих.

Потрапивши до рук ворога, особи зі складу духовного чи медичного персоналу повинні мати можливість продовжувати виконання своїх функцій щодо догляду за пораненими та хворими.

Особи, затримання яких не є необхідним для догляду за військовополоненими, будуть підлягати репатріації. Затримані таким чином особи не вважатимуться військовополоненими і будуть користуватися значними пільгами для виконання своїх обов'язків. На окупованій території ресурси цивільного персоналу можуть бути реквізовані тільки в тому випадку, якщо забезпечується належне медичне обслуговування населення та догляд за пораненими та хворими, які вже проходять лікування.

Третя Женевська Конвенція визначає статут комбатанта та військовополоненого. Згідно з Конвенцією, особи, які входять до складу збройних сил, що перебувають у конфлікті, є комбатантами (окрім медичного та духовного персоналу), а будь-який комбатант, котрий потрапляє під владу іншої сторони, стає військовополоненим.

Такі збройні сили повинні бути організовані і знаходитися під командуванням особи, яка несе відповідальність перед іншою стороною за поведінку своїх підлеглих, а також підкорятися внутрішній дисциплінарній системі, яка забезпечує дотримання норм міжнародного права, яке застосовується під час збройних конфліктів. Варто згадати про ще одне дуже важливе положення: військовополонені знаходяться під владою ворога, а не окремих осіб чи військових частин, які захопили їх у полон.

Щодо поведінки з військовополоненими, то Конвенція вимагає з усіма військовополоненими поводитися однаково. Випадки привілейованого режиму, можуть бути встановлені виключно залежно від стану здоров'я, звання чи кваліфікації військовополонених. Військовополонені зобов'язані повідомити на допиті своє прізвище, ім'я, вік, звання та особистий номер. Але їх не можна примушувати давати будь-яку іншу інформацію.

Держава, що утримує військовополонених, зобов'язана безкоштовно забезпечити їх достатньою кількістю їжі, обмундируванням, а також такими житловими умовами, які надаються її військам і відповідною медичною допомогою, якщо цього буде потребувати здоров'я військовополонених.

Військовополоненим, за винятком офіцерів, може бути поставлена вимога виконувати роботу за невелику винагороду в умовах, які не гірші від умов праці громадян держави, яка утримує полонених. Однак їх не повинні примушувати до діяльності військового характеру, а також до небезпечних робіт, які загрожують їхньому здоров'ю, або до принизливих робіт. На початку полону військовополонені повинні отримати можливість сповістити свої сім'ї та Центральне агентство розшуку МКЧХ.

Військовополонені, що визнані тяжко хворими та тяжко пораненими, підлягають негайній репатріації. Після закінчення воєнних дій військовополонені повинні бути негайно звільнені.

І ще одне положення, на яке доцільно звернути увагу: "Текст Конвенції буде вивішений у кожному таборі військовополонених для того, щоб надати військовополоненим можливість у будь-який час довідатися про свої права та обов'язки.

Четверта Женевська Конвенція наголошує на певних елементарних нормах захисту, які стосуються кожної особи, яку зачепить збройний конфлікт, незалежно від її національності чи території, на якій вона проживає. Особливу увагу Четверта Конвенція приділяє цивільним особам (що знаходяться під владою ворога), які поділяють на дві категорії:

- цивільні особи, які знаходяться у країні ворога;
- населення на окупованій території.

Обидві ці категорії за будь-яких обставин мають право на повагу до їхньої особистості, честі, сімейних прав, релігійних переконань, обрядів, звичок та звичаїв. Із ними завжди повинні поводитися гуманно, до них не повинні застосовуватися заходи примусу. Забороняється депортація чи вигнання населення. Усіляке залучення до праці у примусовому порядку обмежується суворими правилами. Так, ні за будь-яких обставин не можна залучати до праці осіб, яким не виповнилося 18 років, а працюючих забороняється примушувати виконувати будь-яку роботу, яка б змушувала їх брати участь у воєнних операціях.

Сторона, яка окупувала, зобов'язана піклуватися про долю дітей, підтримувати санітарні служби та служби гігієни, а також слідкувати за постачанням населення.

Щодо цивільних осіб, які знаходяться у країні ворога, то вони можуть покинути її, якщо цьому не перешкоджають міркування безпеки. Якщо їхній виїзд не відбувся з певних об'єктивних причин або ж їх просто затримали ставлення до цих осіб повинно бути таким же, як і до іноземців загалом.

Дуже багато доповнень до Четвертої Конвенції стосовно захисту цивільного населення і цивільних об'єктів внесено з прийняттям Додаткових Протоколів, і зокрема Першого — міжнародні воєнні конфлікти. На деяких Положеннях цього Протоколу необхідно зупинитися більш конкретно.

У статті 50 другого розділу дається визначення цивільних осіб і цивільного населення. "Цивільною особою" є кожна особа, яка не належить до

жодної з категорій осіб згідно з переліком статей 1, 2, 3, 4 і 6 Третьої Конвенції і статті 43 Першого Додаткового Протоколу. У згаданих статтях мова йде про особи, які підпадають під категорію комбатантів. Таким чином, кожна особа, яка не є комбатантом, є цивільною особою. Населення, яке складається лише з цивільних осіб, є цивільним населенням.

Згідно із статтею 51 "Захист цивільного населення" цивільне населення і окремі цивільні особи не повинні бути об'єктами нападу. Забороняється насильство та загроза насильством.

З метою захисту цивільного населення забороняється:

- напад, не спрямований на конкретні військові об'єкти;
- напад із застосуванням засобів (зброї), який не може бути спрямований на конкретні військові об'єкти;
- напад на цивільне населення і цивільних осіб з метою репресій;
- використовувати присутність чи пересування цивільного населення та окремих цивільних осіб з метою захисту військових об'єктів від нападу.

Велика увага приділяється питанням захисту цивільних об'єктів. Цьому присвячено третій розділ Протоколу. Всі цивільні об'єкти не повинні бути об'єктами нападу і репресій.

Згідно зі статтею 52 Протоколу до військових об'єктів відносяться ті об'єкти, які в силу свого характеру розташування, призначення чи використання можуть внести значний ефективний вклад у військові дії, а їх повне чи часткове руйнування, захоплення чи нейтралізація на даний момент обставин дає наявну військову перевагу.

У кожному випадку, коли існує сумнів з приводу того, чи використовується об'єкт для підтримки бойових дій (школа, житловий будинок), необхідно вважати, що вони відносяться до цивільних об'єктів.

Відносно цивільних об'єктів забороняється:

- здійснювати будь-які ворожі акції проти історичних пам'яток, творів мистецтва та місць відправлення культу, які є культурною і духовною спадщиною народів;
- напади на об'єкти, необхідні для виживання цивільного населення та використання голоду серед цивільного населення у вигляді методу ведення війни. Це стосується таких об'єктів, як запас продуктів харчування, сільськогосподарські райони, які виробляють продукти харчування, посіви, худоба, споруди для постачання та забезпечення запасів питної води, іригаційних споруд.

Окремо обговорюється захист природного середовища. Ці питання порушено у статті 55 "Під час бойових дій необхідно ретельно піклуватися про захист навколишнього середовища від великих та серйозних пошкоджень". Заборонено використання методів і засобів ведення війни, які шкодять здоров'ю та виживанню населення.

Крім того необхідно звернути увагу на статтю 56 "Захист обладнання та споруд які несуть у собі небезпечні сили". Згідно з Протоколом, до них відносяться: греблі, дамби і атомні електростанції. Вони не повинні бути об'єктами нападу навіть у тих випадках, коли віднесені до військових об'єктів, якщо під час нападу можливе звільнення небезпечних сил, внаслідок чого

можливі великі і тяжкі втрати серед цивільного населення. Навіть інші військові об'єкти, розташовані поблизу споруд, які несуть у собі небезпечні сили, також не підлягають нападу, якщо немає гарантії або існує загроза звільнення небезпечних сил із цих об'єктів.

Для полегшення розпізнавання таких об'єктів конфліктуючі сторони повинні (мають право) позначати їх спеціальним міжнародним знаком у вигляді трьох кіл яскраво-оранжевого кольору однакового розміру, розташованих на одній осі, на відстані одне від одного рівній одному радіусу кола (рис. 1.1).

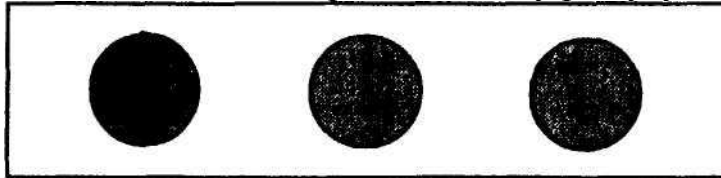

Рис. 1.1. - Міжнародний спеціальний знак для обладнання споруд, які несуть у собі небезпечні сили

Розділ 5 Протоколу регламентує діяльність конфліктуючих сторін відносно місцевостей і зон, які знаходяться під особливим захистом. До них відносяться незахищені місцевості та демілітаризовані зони. Сторонам, які знаходяться у конфлікті, забороняється здійснювати напад на незахищені місцевості і демілітаризовані зони будь-якими засобами.

Відповідна влада сторони, що знаходиться у конфлікті, може оголошувати незахищеною місцевістю будь-який населений пункт, який знаходиться у зоні зіткнення збройних сил або поблизу неї. Він повинен бути відкритий для окупації іншою стороною.

Демілітаризовані зони повинні проголошуватися відповідною згодою конфліктуючих сторін в усній чи письмовій формі безпосередньо або через посередництво держави-оборонниці, чи безпосередньої гуманітарної організації у вигляді взаємної узгодженої заяви. Така згода може бути досягнута і укладена у мирний час, а також після початку бойових дій. У ній повинні бути чітко визначені кордони демілітаризованої зони і, при необхідності, встановлені методи контролю.

Зони, що знаходяться під особистим захистом, повинні відповідати таким умовам:

— усі комбатанти та мобільні військові засоби, військове оснащення повинні бути евакуйовані;

— стаціонарні військові установки і споруди не повинні використовуватися з ворожою метою;

— влада і населення не повинні здійснювати ворожих дій;

— не повинні виконуватися жодні дії з метою підтримки військових операцій.

Дозволяється присутність у цих зонах осіб, які користуються, згідно з Конвенцією, особистим захистом і поліцейських сил, що залишені з метою підтримки законності і правопорядку. Сторона, під контролем якої знаходиться така зона, зобов'язана, наскільки це можливо, позначити її знаками, узгодженими з конфліктуючою стороною, по периметру на шосейних дорогах та інших місцях.

Ці головні Положення Конвенції і Додаткових Протоколів повинні знати не лише керівники усіх рівнів влади, а й кожен громадянин будь-якої країни. **Завдання та діяльність цивільної оборони згідно з Женевською Конвенцією та Додатковими протоколами.** Розділ 6 Четвертої Конвенції цілком присвячений цивільній обороні і доповнений Першим Додатковим Протоколом. У статті 61 дається визначення і сфера застосування Цивільної оборони.

Цивільна оборона є виконанням деяких або всіх названих вище гуманітарних завдань, спрямованих на захист цивільного населення від небезпеки і допомогу в усуненні безпосередніх наслідків воєнних дій або лиха, а також створення умов, необхідних для його виживання.

Такими завданнями є:

- оповіщення;
- евакуація;
- надання сховищ та їх обладнання;
- проведення заходів із світломаскування;
- рятувальні роботи;
- медичне обслуговування, включаючи першу допомогу, а також релігійну допомогу;
- боротьба з пожежами;
- виявлення та визначення небезпечних районів;
- знезараження та інші подібні заходи захисту;
- термінове надання житла та постачання;
- термінова допомога у встановленні та підтриманні порядку в районах лиха;
- термінове поновлення необхідних комунальних служб;
- термінове поховання трупів;
- допомога у збереженні об'єктів, суттєво необхідних для виживання;
- додаткова діяльність, що є необхідною для здійснення будь-якого з вище наведених завдань, а також планування і організація їх виконання та інші;

"Організації цивільної оборони"— це ті установи та інші організаційні одиниці, які організовані або уповноважені компетентною владою сторони, що знаходиться у конфлікті, виконувати будь-яке з цих завдань і які використовуються виключно для їх виконання.

"Персонал" організацій Цивільної оборони визначає таких осіб, які призначені стороною, що знаходиться у конфлікті, виключно для виконання завдань ЦО.

"Матеріальна частина" організацій Цивільної оборони — це обладнання, матеріали, транспортні засоби, які використовуються цими організаціями для виконання завдань цивільної оборони.

У статті 62 йдеться про загальний захист цивільних організацій ЦО.

1. Цивільні організації Цивільної оборони і їх персонал користуються повагою і захистом відповідно до Протоколу, особливо згідно з положеннями цього розділу. Вони мають право виконувати доручення та завдання Цивільної оборони за винятком випадків військової необхідності.

2. Положення пункту 1 застосовуються також до цивільних осіб, які хоч і не є членами цивільних організацій Цивільної оборони, але за призовом компетентної влади та під їх контролем виконують завдання Цивільної оборони.

3. Об'єкти, які використовуються для ЦО, не можуть бути знищеними або використаними не за їх прямим призначенням, окрім як стороною, якій вони належать.

Стаття 63 передбачає діяльність Цивільної оборони на окупованих територіях.

1. На окупованих територіях цивільні організації Цивільної оборони одержують від влади сприяння, необхідне для здійснення ними завдань. Ні за яких обставин їх персонал не може бути примушений до виконання невластивих для них завдань. Від цих організацій не вимагається надання пріоритету громадянам або інтересам цієї держави.

2. Держава, що окупувала, не повинна примушувати або спонукати цивільні організації Цивільної оборони виконувати їх завдання таким чином, щоб це в чомусь негативно відбивалося на інтересах цивільного населення.

3. Держава, що окупувала, може роззброїти персонал Цивільної оборони з міркувань безпеки.

4. Держава, що окупувала, не повинна змінювати прямого призначення будівель або матеріальної частини, які належать організаціям Цивільної оборони або використовуються ними, ні реквізувати, якщо такі зміни у призначенні або реквізиції завдають шкоди цивільному населенню.

5. За умови, що загальне положення, визначене у пункті 4 дотримується, держава, що окупувала, може реквізувати або змінити призначення цих ресурсів за наявності конкретних умов:

— якщо ці будівлі або матеріальна частина необхідна для інших потреб цивільного населення;

— якщо реквізиція або зміни призначення застосовуються лише до того часу, доки існує така необхідність.

Надання захисту може припинитися у випадках передбачених у статті 65. Надання захисту, на який мають право цивільні організації Цивільної оборони, їх персонал, будівлі, сховища і матеріальна частина, припиняється лише в тому випадку, якщо вони окрім власних завдань вживають дії, які завдають шкоди ворогу або використовуються для застосування таких дій. Однак надання захисту може припинитися лише після того, як буде зроблено попередження, яке встановлюватиме кожен раз, якщо це необхідно, розумний термін, і після того, якщо таке попередження не візьметься до уваги.

До дій, які вважаються діями, що завдають шкоди ворогові не відносяться:

— виконання завдань Цивільної оборони під керівництвом або контролем військової влади;

— співробітництво цивільного персоналу Цивільної оборони з військовим особовим складом у виконанні завдань Цивільної оборони або залучення деякої кількості військовослужбовців до цивільних організацій Цивільної оборони;

— обставини, за яких виконання завдань Цивільної оборони стає корисним для жертв із складу військовослужбовців, тим, які мають поранення та втратили працездатність.

Носіння легкої зброї цивільним персоналом Цивільної оборони з метою підтримання порядку або самозахисту також не вважається за дію, яка завдає шкоди ворогові. Однак у районах на суші, де мають місце, або, вірогідно, будуть мати місце бої, сторони, які знаходяться у конфлікті, застосовують необхідні заходи

щодо обмеження цієї зброї такою ручною зброєю, як пістолети або револьвери, щоб було легше відрізнити персонал Цивільної оборони від комбатантів. Навіть, якщо персонал Цивільної оборони носить інші види легкої особистої зброї в таких районах, він тим не менше, користується захистом і повагою, як тільки буде визначений таким. Формування цивільних організацій Цивільної оборони за військовим зразком та обов'язкова служба в них також не позбавляють їх захисту, який надається цією статтею.

Кожна сторона, яка знаходиться в конфлікті, намагається вжити заходів для того, щоб організації Цивільної оборони, їх персонал, будівлі, захисні споруди і матеріальна частина могли бути розпізнані, тобто на них розміщується міжнародний розпізнавальний знак Цивільної оборони (ЦО).

На окупованій території в районах бойових дій персонал Цивільної оборони розпізнається за допомогою міжнародного розпізнавального знака ЦО та посвідченням особи, яка підтверджує її статус.

Міжнародним розпізнавальним знаком ЦО є рівносторонній блакитний трикутник на оранжевому фоні (рис. 1.2).

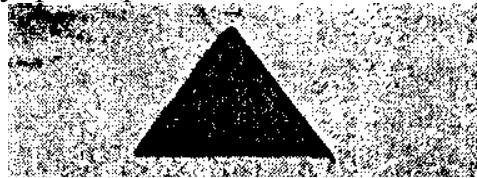

Рис. 1.2. - Міжнародний розпізнавальний знак ЦО

Крім розпізнавального знака сторони, які знаходяться в конфлікті, можуть домовитися про використання розпізнавальних сигнальних знаків Цивільної оборони.

Високі Домовляючі Сторони, які знаходяться в конфлікті, вживають необхідних заходів щодо забезпечення контролю над використанням міжнародного розпізнавального знака Цивільної оборони і для запобігання та припинення зловживань ним.

Стаття 67. Особовий склад збройних сил і військові підрозділи, які призначені в організації Цивільної Оборони, користуються повагою та захистом за умов:

— особовий склад і такі військові підрозділи, що постійно призначені і займаються виключно виконанням будь-якого завдання ЦО, наведено у статті 61;

— якщо цей особовий склад не виконує інші військові обов'язки під час конфлікту;

— особовий склад чітко відрізняється від інших осіб, що входять до складу збройних сил міжнародним розпізнавальним знаком ЦО, який носить на видному місці і має бути настільки великим, наскільки це можливо, і цей особовий склад забезпечується посвідченнями осіб, що підтверджують їх статус;

— особовий склад і такі військові підрозділи мають лише легку особисту зброю для підтримання порядку і самооборони;

— особовий склад не бере участі безпосередньо у воєнних діях і не здійснює дій, які завдають шкоди іншій стороні.

Особи, які входять до складу збройних сил і служать в організаціях Цивільної оборони, якщо вони попадають до влади іншої сторони, є військово-полоненими. На окупованій території у випадку, якщо в цьому виникне необхідність,

вони можуть бути використані для виконання завдань ЦО, але тільки в інтересах цивільного населення цієї території, а якщо така робота небезпечна, то лише за умов, коли вони добровільно погоджуються виконувати її.

Будівлі, обладнання і транспортні засоби військових підрозділів, які призначені в організації Цивільної оборони повинні бути чітко визначені міжнародним розпізнавальним знаком Цивільної оборони.

Матеріальна частина і будівлі військових підрозділів, які постійно передбачені в організації Цивільної оборони і призначені виключно для виконання завдань ЦО, у випадку, якщо вони потрапляють до рук іншої сторони, продовжують підкорятися законам війни.

Вони не можуть бути використаними з іншою метою, крім як для мети Цивільної оборони, до того часу, поки вони потрібні для виконання завдань з ЦО, за винятком випадків військової необхідності, якщо тільки завчасно було вжито заходів для достатнього забезпечення потреб цивільного населення.

Окремо розглядаються питання стосовно захисту жінок і дітей. Цьому захисту присвячена 76 і 77 статті. Згідно з цими статтями жінки користуються особливою повагою і їм забезпечується захист від зґвалтування, примушення до проституції та інше.

Справи вагітних жінок і жінок з малолітніми дітьми, від яких ці діти залежать, які підлягають арешту чи затриманню з причин, пов'язаних з військовим конфліктом, розглядаються в першу чергу.

Стосовно таких жінок сторони, які знаходяться у конфлікті, запобігають винесенню смертного вироку і він не виконується. Особливою повагою і захистом користуються діти.

Сторони, які знаходяться у конфлікті, повинні прийняти всі необхідні заходи-для того, щоб діти які досягли п'ятнадцятирічного віку, не брали безпосередньої участі у воєнних діях, а також утримуватись від вербування їх у свої збройні сили. При вербуванні осіб, які досягли 15 років, але не мають 18 років, перевага під час вербування повинна надаватися особам старшого віку.

Навіть при затриманні за безпосередню участь у бойових діях осіб, які не досягли 15 років, вони продовжують користуватися особливим захистом. У випадку їх арешту чи затримання вони повинні розміщуватися у приміщеннях окремо від дорослих чи в складі сім'ї. Стосовно них не застосовується і не приводиться у виконання смертний вирок.

Стаття 78 розглядає питання евакуації дітей. Жодна із сторін, яка знаходиться у конфлікті, не застосовує заходів щодо евакуації дітей, окрім евакуації власних громадян до іноземних країн та крім випадків, коли йдеться про тимчасову евакуацію з невідкладних причин, пов'язаних зі станом здоров'я дітей або їх лікуванням чи, якщо вони на цей час не знаходяться на окупованій території, з їх безпекою.

В усіх випадках повинна бути письмова згода батьків або законних опікунів цих дітей. Якщо таких немає, необхідно мати письмову згоду від осіб, які за законом чи звичаєм несуть головну відповідальність за опікування над цими дітьми.

Кожна така евакуація здійснюється під наглядом Держави-заступниці за згодою зацікавлених сторін, тобто, країною, яка здійснює евакуацію і яка

приймає дітей. У кожному випадку сторони, які знаходяться у конфлікті, приймають усі практичні заходи з метою запобігання загрози для евакуації. Під час евакуації, по змозі, повинно продовжуватись безперервне навчання дітей, враховуючи їх релігійне і моральне виховання.

З метою полегшення виконання заходів з повернення дітей у свою країну і сім'ї, влада країни, яка здійснює евакуацію і коли доцільно, з владою приймаючої сторони, заповнюють на кожен дитину анкети з фотокартками, які залишаються в цих країнах і надсилаються до Центрального довідкового агентства Міжнародного Комітету Червоного Хреста.

У кожній анкеті має бути наступна інформація:

- прізвище, ім'я;
- стать;
- місце і дата народження (якщо дата невідома, то приблизний вік);
- повне ім'я батька;
- повне ім'я і дівоче прізвище матері, якщо така є;
- найближчі родичі дитини;
- національність;
- рідна мова дитини або інша мова, якою вона розмовляє;
- адреса сім'ї дитини;
- особистий номер дитини;
- стан здоров'я;
- група крові;
- особисті прикмети;
- дата і місце, де була знайдена дитина;
- дата виїзду дитини зі своєї країни і назва місця, звідки вона виїхала;
- релігія дитини;
- адреса країни, яка приймає дитину (у випадку, коли дитина померла до свого повернення);
- дата, місце, обставини загибелі та місце її поховання.

Міжнародне гуманітарне право, яке захищає людину від наслідків війни, стосується кожного з нас, однак воно ще недостатньо відоме людям. За яких обставин можна посилатися на це право, і який захист може воно забезпечити?

"Гуманітарне право є гілкою міжнародного суспільного права, воно проникло духом людяності та зосереджене на захист особи." Ця цитата, запозичена у Жана Піке, визначає обсяг застосування цього права, мета якого – "пом'якшити страждання всіх жертв збройних конфліктів, які потрапили до рук ворога — поранені, хворі, потерпілі корабельної аварії, військовополонені та цивільні особи".

До середини XIX століття угоди, які були спрямовані на захист жертв війни, мали лише випадковий характер і накладали зобов'язання, що ґрунтувалися на суворій взаємності, тільки на договірні сторони. По суті, мова йшла про угоди, які стосувалися воєнної капітуляції, які були дійсні найчастіше під час продовження конфлікту.

Виконання гуманітарного права різко змінило це положення: відтепер держави були пов'язані загальною угодою, яка застосовується за будь-яких обставин. Для людства це стало значним кроком вперед.

Таким чином, при розробці законодавчих актів, які стосуються діяльності Цивільної оборони, необхідно враховувати основні положення цих важливих міжнародних документів і керування ними під час своєї практичної діяльності.

Оригінали Женевських Конференцій опубліковано в Женеві 12 серпня 1949 року, оригінали Додаткових Протоколів до Женевських Конвенцій опубліковано в Женеві 8 червня 1977 року французькою та англійською мовами; оригінали справжніх Конвенцій та Додатки до них зберігаються в архівах у Швейцарській Конфедерації, а засвідчені копії надані Швейцарською Федеральною Радою кожній Державі, яка підписала її або приєдналася до них.

Закон і положення про ЦО
її роль, місце і завдання в структурі заходів
у забезпеченні життєдіяльності населення держави

Передмова.....	5
1.Закон «Про ЦО України».....	5
2.Система ЦОУ.....	10
3.Завдання ЦО.....	25
4.Система ЦО і організація її діяльності.....	20
5.Організація ЦО на ОГД.....	20
Післямова.....	5

90 хв.

Закон України «Про Цивільну оборону України» було прийнято остаточно лише 3 лютого 1993 р. З надрукуванням його в періодичних виданнях 6 березня 1993 р. Закон вступив у дію.

Закон складається з преамбули та п'яти розділів, до складу яких входять 17 статей. За обсягом це невеликий документ, однак за змістом – дуже об'ємний, так як він коригує діяльність з питань захисту населення і територій від наслідків надзвичайних ситуацій.

У преамбулі проголошено: «Кожен має право на захист свого життя і здоров'я від наслідків аварій, катастроф, пожеж, стихійного лиха та на вимогу гарантій забезпечення реалізації цього права від Кабінету Міністрів України, міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, керівництва підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності і підпорядкування.

Держава як гарант цього права створює систему Цивільної оборони, яка має на меті захист населення від небезпечних наслідків і катастроф техногенного, екологічного, природного та воєнного характеру».

Тобто держава не тільки проголошує право населення на захист свого життя і здоров'я в умовах НС, але і гарантує це право, створюючи загальну систему захисту населення, систему цивільної оборони.

Систему Цивільної оборони складають:

- органи виконавчої влади всіх рівнів, до компетенції яких віднесено функції, пов'язані з безпекою і захистом населення, попередженням, реагуванням і діями у надзвичайних ситуаціях;

- органи повсякденного управління процесами захисту населення у складі міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, місцевих державних адміністрацій, керівництва підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності і підпорядкування;

- сили і засоби, призначені для виконання завдань ЦО;

- фонди фінансових, медичних та матеріально-технічних ресурсів, передбачені на випадок надзвичайних ситуацій;

- системи зв'язку, оповіщення та інформаційного забезпечення;

- Центральний орган виконавчої влади з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи;

- курси та навчальні заклади підготовки та перепідготовки фахівців і населення з питань ЦО;

- служби Цивільної оборони;

У статті 2 Закону підкреслено, що заходи цивільної оборони поширюються на всю територію України, всі верстви населення, а розподіл за обсягом і відповідальністю за їх виконання здійснюється за територіально-виробничим принципом».

Закон, і особливо, Положення про Цивільну оборону, конкретніше розкривають сутність завдань ЦО.

Основними завданнями цивільної оборони України є:

- запобігання виникненню надзвичайних ситуацій техногенного походження і запровадження заходів щодо зменшення збитків та витрат у разі аварій, катастроф, вибухів, великих пожеж та стихійного лиха;

- оповіщення населення про загрозу і виникнення надзвичайних ситуацій у мирний і воєнний часи та постійне інформування його про наявну обстановку;

- захист населення від наслідків аварій, катастроф, великих пожеж,

стихійного лиха та застосування засобів ураження;

- організація життєзабезпечення населення під час аварій, катастроф, стихійного лиха та у воєнний час;
- організація і проведення рятувальних та інших невідкладних робіт у районах лиха і осередках ураження;
- створення систем аналізу і прогнозування управління, оповіщення та зв'язку, спостереження і контролю за радіоактивними, хімічними і бактеріологічними зараженнями, підтримання їх готовності для сталого функціонування у надзвичайних ситуаціях мирного і воєнного часів;
- підготовка і перепідготовка керівного складу Цивільної оборони, її органів управління та сил, навчання населення вмінню застосовувати засоби індивідуального захисту і діяти в надзвичайних ситуаціях.

Запобігання виникненню надзвичайних ситуацій техногенного походження передбачає запровадження і здійснення таких заходів:

- завчасна розробка і проведення інженерно-технічних заходів для зменшення ризику виникнення НС і захисту населення від впливу їхніх наслідків;
- готується науково обґрунтований прогноз наслідків можливих НС;
- здійснюється безпосереднє спостереження за станом потенційно-небезпечних об'єктів і навколишнього природного середовища;
- утримуються в готовності до негайного застосування засоби оповіщення та інформаційного забезпечення населення, створюються локальні системи виявлення місць зараження та локальні системи оповіщення;
- створюються спеціалізовані формування і здійснюється їх підготовка до дій за призначенням;
- проводиться забезпечення працівників об'єктів індивідуальними засобами захисту, а також ведеться будівництво захисних споруд відповідно до норм і правил інженерно-технічних заходів Цивільної оборони.

Завжди вагоме значення мало своєчасне оповіщення, яке сприяло уникненню значних людських жертв. До оповіщення залучаються відповідні фахівці установ державних і територіальних органів влади, мережі радіо та телебачення тощо.

Захист населення від наслідків стихійного лиха, аварій, катастроф, вибухів, пожеж і застосування засобів ураження здійснюється проведенням комплексу заходів, які повинні забезпечити укриття населення в захисних спорудах, його евакуацію, медичний, радіаційний і хімічний захисти, а також захист від впливу біологічних засобів ураження.

Укриття населення в захисних спорудах досягається:

- завчасним будівництвом захисних споруд і підтриманням їх у готовності до використання;
- комплексним освоєнням підземного простору міст та інших населених пунктів для розміщення підприємств, установ і організацій соціально-побутового, виробничого і господарського призначення;
- обстеженням і обліком підземних і наземних будівель і споруд, що відповідають вимогам захисту населення;
- дообладнанням з урахуванням реальної обстановки підвальних та інших заглиблених приміщень.

Потребу у захисних спорудах визначається, виходячи з необхідності укриття всіх працюючих за місцем роботи і проживання, усього непрацюючого населення за місцем проживання. Укриттям у сховищах повинна бути забезпечена найбільша

працююча зміна підприємства, установи, організації, що продовжують свою виробничу діяльність у воєнний час, а також нетранспортабельні хворі у лікарнях, що розташовані в містах, віднесених до груп з Цивільної оборони. Норми площі захисної споруди на одну особу та інші критерії визначаються відповідно до будівельних норм і правил інженерно-технічних заходів Цивільної оборони.

Практичні заходи евакуації населення як організованого його вивезення та виведення із районів можливого впливу наслідків надзвичайних ситуацій (якщо виникає безпосередня загроза життю та заподіяння шкоди здоров'ю людини) планується на випадок:

- загальної аварії на АЕС;
- загрози катастрофічного затоплення місцевості;
- всіх видів аварій з викидом сильнодіючих, отруйних речовин (СДОР), внаслідок яких виникає безпосередня загроза життю та здоров'ю людей, що проживають у зоні можливого ураження;
- масових лісових і торф'яних пожеж, що загрожують населеним пунктам;
- землетрусів та інших геофізичних і гідрометеорологічних явищ з тяжкими наслідками.

Підставою для практичного здійснення евакозаходів є фактичні показники стану наявності обстановки в разі надзвичайної ситуації та відповідне рішення.

До комплексу заходів медичного захисту населення, що полягає в запобіганні ураженню людей або зменшенні його масштабів, своєчасному поданні допомоги потерпілим і їх лікуванні, забезпеченні епідемічного благополуччя в районах надзвичайних ситуацій, включається така робота:

- планування використання наявних сил і засобів охорони здоров'я незалежно від їхньої приналежності та форм власності;
- розгортання у надзвичайних ситуаціях (умовах) необхідної кількості лікувальних закладів;
- забезпечення своєчасного застосування профілактичних препаратів;
- контроль продуктів харчування і води;
- завчасне створення та підготовка сил екстреної медичної допомоги та медичного захисту;
- накопичення медичних засобів захисту, спеціального майна та техніки;
- підготовка медперсоналу та загальне медико-санітарне навчання населення;
- своєчасне виявлення загрози або факту біологічного зараження, його масштабів;
- комплекс адміністративно - господарських, режимно-обмежувальних і спеціальних заходів.

У ході виконання заходів захисту від біологічних засобів зараження використовуються колективні та індивідуальні засоби захисту, запроваджується режим карантину або обсервації, проводиться знешкодження осередку ураження та екстрена профілактика.

Радіаційний та хімічний захист – це забезпечення людей засобами індивідуального захисту, організація і проведення спеціальної обробки, встановлення та дотримання типових режимів радіаційного захисту.

Радіаційний та хімічний захист досягається:

- завчасним накопиченням та утриманням у готовності засобів індивідуального захисту, приладів радіаційної, хімічної розвідки та контролю;

- своєчасним впровадженням у практику застосування засобів, способів і методів виявлення, оцінки масштабів надзвичайних ситуацій, зумовлених аваріями на радіаційно та хімічно-небезпечних об'єктах, застосуванням зброї масового ураження;

- розробленням типових режимів радіаційного захисту населення і функціонування об'єктів господарської діяльності в умовах зараження місцевості;

- завчасним застосуванням об'єктів комунально-побутового обслуговування і транспортних підприємств для проведення санітарної обробки людей, а також спеціальної обробки одягу, майна і транспорту.

Вперше перед Цивільною обороною поставлене **нове завдання організації життєзабезпечення населення в умовах надзвичайних ситуацій**, яке спрямоване насамперед на задоволення мінімуму життєвих потреб громадян, що потерпіли (можуть потерпіти) від наслідків надзвичайних ситуацій, надання їм побутових послуг і реалізація соціальних гарантій на період проведення рятувальних та інших невідкладних робіт.

Виконання цього завдання передбачає:

- тимчасове розселення громадян, що потерпіли, в безпечних районах;

- організацію харчування в районах лиха і тимчасового розселення;

- забезпечення населення, що потерпіло, одягом, взуттям і товарами першої необхідності;

- організацію надання фінансової допомоги потерпілим;

- забезпечення медичного обслуговування та санітарно-епідемічного нагляду в районах тимчасового розселення.

Організація проведення рятувальних та інших невідкладних робіт в районах лиха та осередках ураження передовсім потребує залучення необхідної кількості сил, засобів, а також матеріальних ресурсів для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій.

У переліку завдань Цивільної оборони привертає увагу завдання зі створення **системи аналізу та прогнозування**. Це завдання теж поставлено вперше і воно правомірне, оскільки попереджувальне прогнозування забезпечує своєчасне попередження виникнення надзвичайної ситуації, проведення заходів профілактики та зменшення збитків як кожній людині, що опинилася у надзвичайній ситуації, так і державі в цілому.

На сьогодні завдання підготовки і перепідготовки керівного складу Цивільної оборони, її органів управління та сил, навчання населення вмінню застосовувати засоби індивідуального захисту і діяти у надзвичайних ситуаціях, це дуже актуальне і проблематичне завдання. Для виконання завдань Цивільної оборони необхідно мати відповідних фахівців, нагромаджувати досвід та знання в організації та здійсненні заходів щодо забезпечення безпеки населення в разі виникнення надзвичайних ситуацій.

Щодо населення, то в основі його підготовки повинно бути, насамперед, інформування. Кожний громадянин повинен чітко знати порядок дій у разі виникнення аварії, катастрофи або стихійного лиха. Дуже важливо, щоб населення своєчасно отримувало необхідну інформацію про надзвичайні ситуації, які можливі або скоїлися, кожен повинен знати яким чином діяти за сигналами оповіщення. Це можливо лише при широкому залученні для навчання населення засобів масової інформації, особливо радіо та телебачення. Нагромаджений

досвід свідчить, що своєчасно доведена інформація сприяє значному зменшенню збитків та втрат серед населення під час надзвичайних ситуацій.

Система Цивільної оборони і організація її діяльності

Загальне керівництво Цивільною обороною України відповідно до її побудови покладається на: Кабінет Міністрів України, міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, Раду Міністрів АР Крим, місцеві державні адміністрації, керівників підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності і підпорядкування.

Начальником Цивільної оборони України є прем'єр-міністр України, а його заступником – керівник центрального органу виконавчої влади з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи; начальником Цивільної оборони Автономної Республіки Крим є Голова Ради Міністрів АР Крим; начальниками Цивільної оборони згідно з адміністративно-територіальним устроєм України є голови місцевих державних адміністрацій; начальниками цивільної оборони в міністерствах, інших центральних органах виконавчої влади, на підприємствах, в установах та організаціях є їх керівники.

Безпосереднє виконання завдань Цивільної оборони здійснюється постійно діючими органами управління у справах цивільної оборони, у тому числі створеними у складі підприємств, установ і організацій та службами ЦО.

Завдання, функції та повноваження органів управління у справах цивільної оборони визначаються Законом України «Про Цивільну оборону України» і положенням про органи управління у справах Цивільної оборони, яке затверджується Кабінетом Міністрів України.

Органи управління у справах цивільної оборони, які входять до складу місцевих державних адміністрацій, є підрозділами подвійного підпорядкування.

Закон та Положення про Цивільну оборону визначають повноваження органів державної виконавчої влади та управління, керівництва підприємств установ та організацій незалежно від форм власності і підпорядкування та обов'язки посадових осіб з питань Цивільної оборони.

Кабінет Міністрів України:

- забезпечує здійснення заходів щодо попередження надзвичайних ситуацій та ліквідації їх наслідків;

- розподіляє міста та території за групами, а юридичних осіб – за категоріями, щодо реалізації заходів з цивільної оборони;

- створює резерви засобів індивідуального захисту і майна цивільної оборони, матеріально-технічних та інших фондів на випадок надзвичайних ситуацій у мирний і воєнний часи, а також визначає їх обсяг і порядок використання;

- вживає заходів щодо забезпечення готовності органів управління у справах цивільної оборони, сил і засобів цивільної оборони до дій в умовах НС;

- створює єдину систему підготовки органів управління у справах Цивільної оборони, сил Цивільної оборони та населення до дій в умовах надзвичайних ситуацій;

- визначає порядок створення спеціалізованих, професійних та невоєнізованих пошуково-рятувальних формувань;

- задовольняє мобілізаційні потреби військ, органів управління у справах Цивільної оборони та установ цивільної оборони.

Міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, Рада Міністрів АР Крим, місцеві державні адміністрації, виконавчі органи сільських, селищних, міських рад у межах своїх повноважень забезпечують вирішення

питань цивільної оборони, здійснення заходів щодо захисту населення і місцевостей під час надзвичайних ситуацій, сприяють органам управління у справах цивільної оборони у виконанні покладених на них завдань.

Центральний орган виконавчої влади з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи:

- забезпечує здійснення державної політики у сфері ЦО, захисту населення і місцевостей від наслідків надзвичайних ситуацій, попередження цих ситуацій;
- організовує розроблення і здійснення відповідних заходів Цивільної оборони;
- керує діяльністю підпорядкованих йому органів управління у справах цивільної оборони та спеціалізованих формувань, військами цивільної оборони;
- здійснює контроль за виконанням вимог цивільної оборони, станом готовності сил і засобів цивільної оборони, проведенням рятувальних та інших невідкладних робіт у разі виникнення надзвичайних ситуацій;
- координує діяльність центральних органів виконавчої влади, Ради Міністрів АР Крим, місцевих держадміністрацій, виконавчих органів місцевого самоврядування та юридичних осіб щодо ліквідації наслідків НС, проведення пошуку і рятування людей;
- здійснює оповіщення населення про загрозу виникнення надзвичайної ситуації, забезпечує належне функціонування відомчих, територіальних і локальних систем оповіщення;
- здійснює навчання населення, представників органів управління і сил Цивільної оборони з питань захисту і дій у надзвичайних ситуаціях;
- організовує фінансове і матеріально-технічне забезпечення військ ЦО, пошуково-рятувальних та інших підпорядкованих йому спеціалізованих формувань;
- створює згідно із законодавством підприємства з виробництва спеціальної та аварійно-рятувальної техніки, засобів захисту населення та контролю тощо.

Керівництво підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності і підпорядкування забезпечує своїх працівників засобами індивідуального та колективного захисту, організовує здійснення евакозаходів, створює сили для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій та забезпечує їх готовність до практичних дій, виконує інші заходи Цивільної оборони і несе, пов'язані з цим, матеріальні та фінансові витрати в порядку та обсягах, які передбачені законодавством України.

Радіаційні, хімічні і вибухонебезпечні підприємства додатково створюють локальні системи виявлення загрози виникнення надзвичайних ситуацій та оповіщення персоналу і населення, що проживає в зонах можливого ураження, а також запроваджують інженерно-технічні заходи, що зменшують ступінь ризику виникнення аварій, пожеж та вибухів, і несуть витрати щодо їх здійснення в обсягах, передбачених відповідними нормативно-правовими актами.

Власники потенційно-небезпечних об'єктів відповідають за захист населення, що проживає в зонах можливого ураження від наслідків аварій на цих об'єктах.

Організація цивільної оборони на об'єктах господарської діяльності

Об'єкт господарської діяльності – це підприємства (державні і приватні), установи і організації, навчальні заклади та інші. На всіх об'єктах Цивільна оборона організовується з метою завчасної підготовки їх до захисту їх від надзвичайних ситуацій, зниження втрат, створення умов для підвищення стійкості роботи об'єктів та своєчасного проведення рятувальних та інших

невідкладних робіт (РІНР). Відповідальність за організацію та стан Цивільної оборони, за постійну готовність її сил і засобів до проведення РІНР несе начальник цивільної оборони (НЦО) об'єкта

- керівник підприємства, установи та організації.

Начальник ЦО об'єктах підпорядковується відповідним посадовим особам міністерства (відомства), у підпорядкуванні якого знаходиться об'єкт, а також начальнику ЦО міста (району), на території якого розташований об'єкт. На допомогу начальнику ЦО об'єкта призначається заступник, або декілька. Як правило, призначаються заступники з : інженерно-технічної частини, евакуації, матеріально-технічного постачання.

Заступник начальника ЦО з евакуаційних заходів керує розробленням плану евакуації на кожен можливу надзвичайну ситуацію, організовує підготовку місць для розміщення евакуйованих; керує службою охорони громадського порядку і організовує перевезення робітників та службовців в райони розселення і до місця праці (на об'єкті).

Заступник начальника ЦО з інженерно-технічної частини – головний інженер об'єкта – керує розробленням плану переведення підприємства на особливий режим роботи, здійснює заходи щодо підвищення стійкості роботи підприємства в умовах надзвичайних ситуацій, керує аварійно-технічною, протипожежною службами та службою сховищ і укриттів. Він же здійснює технічне керівництво рятувальними та невідкладними аварійно-відновлювальними роботами в районі лиха, аварії, в осередку ураження.

Заступник начальника ЦО з матеріально-технічного постачання – заступник або помічник директора з постачання – забезпечує накопичення та збереження спеціального майна, техніки, інструментів, засобів захисту і транспорту. На нього покладається матеріально-технічне забезпечення: будівництва (приспосовування) укриттів, евакозаходів, проведення РІНР та інші заходи.

В склад керівництва Цивільної оборони об'єкта входять також керівники громадських організацій.

При начальникові ЦО об'єкта створюється штаб ЦО – орган управління начальника Цивільної оборони. Склад штабу залежить від значення підприємства. Штаб ЦО комплектується як штатними працівниками ЦО, так і за рахунок посадових осіб, не звільнених від виконання основних обов'язків, та складається із начальників штабу, його заступників (помічників) з оперативно-розвідувальної роботи, бойової підготовки, а також інших спеціалістів (виходячи із специфіки виробництва чи обстановки).

Робота штабу організовується на підставі наказів, розпоряджень та вказівок начальника ЦО об'єкта, старшого штабу та рішень місцевої державної адміністрації (органу державної влади). Начальник штабу є першим заступником начальника ЦО об'єкта. Йому надається право від імені начальника ЦО віддавати накази та розпорядження з питань Цивільної оборони на об'єкті.

Штаб Цивільної оборони здійснює заходи щодо захисту робітників і службовців та забезпечує своєчасне оповіщення населення про загрозу або виникнення надзвичайних ситуацій. Організовує і забезпечує безперервне управління Цивільної оборони. Розробляє план дій органів управління і сил ЦО об'єкта з запобігання та ліквідації НС, періодично коригує та організовує його виконання. Організовує та контролює навчання робітників, службовців з Цивільної оборони та підготовки невоєнізованих формувань об'єкта.

На об'єкті незалежно від характеру його виробничої діяльності створюються служби ЦО: оповіщення і зв'язку; медична; радіаційного та хімічного захисту; охорони громадського порядку; протипожежна; енергопостачання та світломаскування; аварійно-технічна; сховищ і укриттів; транспортна; матеріально-технічного постачання та інші. На них покладаються виконання спеціальних заходів і забезпечення дій формувань при проведенні РІНР.

Керівництво службами здійснюють їх начальники, які призначаються наказом начальника ЦО об'єкта, з числа начальників відділів, цехів, на базі яких вони створені. Начальники служб зобов'язані підтримувати в постійній готовності сили та засоби служби, знати політичні, моральні та ділові якості підлеглих і проводити з ними виховну роботу, заняття та навчання. Начальники служб беруть участь у розробленні плану дій органів управління і сил із запобігання і ліквідації НС та самостійно розробляють необхідні документи служб. На них покладається своєчасне забезпечення підлеглих формувань спеціальним майном і технікою.

Служба оповіщення та зв'язку створюється на базі вузла зв'язку об'єкта (диспетчерського зв'язку, електроцеху). На службу покладається: організація своєчасного оповіщення керівного складу, робітників та службовців, населення про загрозу та виникнення надзвичайних ситуацій; організація зв'язку та підтримування її у постійній готовності. Крім того, служба усуває аварії на мережах і спорудах зв'язку, що знаходяться в осередках ураження, районах лиха.

Медична служба організовується на базі медсанчастини (поліклініки) об'єкта. Начальник служби – головний лікар. Служба забезпечує комплектування, навчання і підтримування в готовності медичних формувань; накопичення запасів медичного майна та медичних засобів індивідуального захисту; медичну розвідку і санітарно-епідемічне спостереження.

Надає медичну допомогу ураженим та евакуйовує їх у лікарняні установи, здійснює медичне забезпечення робітників, службовців і членів їх сімей у місцях розміщення евакуйованих.

Служба радіаційного і хімічного захисту розробляє і здійснює заходи щодо захисту людей, харчоблоків, складів продуктів від дії радіоактивних та отруйних речовин: створює і навчає формування і установи радіаційного та хімічного захисту; здійснює контроль за станом засобів індивідуального захисту, приладів і спеціальної техніки. Веде радіаційну та хімічну розвідку, здійснює контроль за опроміненням та зараженням особового складу, проводить заходи щодо ліквідації радіоактивного і хімічного зараження.

Служба охорони громадського порядку створюється на базі підрозділів охорони та народних дружин. Вона забезпечує надійну охорону об'єкта; підтримування громадського порядку в районах лиха та під час проведення РІНР; сприяє своєчасному укриттю працюючих за сигналами ЦО; контролює дотримання режиму світломаскування.

Служба енергопостачання та світломаскування створюється на базі відділу головного енергетика. Начальник служби – головний енергетик об'єкта. Служба розробляє заходи щодо забезпечення безперебійного постачання газу, тепла, електроенергії на об'єкт. Здійснює оснащення уразливих ділянок енергетичних мереж різного роду системами та засобами захисту. Планує проведення заходів зі світломаскування та підготовчі заходи першочергових відновлюваних робіт. Проводить невідкладні аварійно-відновлювальні роботи на енергомережах.

Аварійно-технічна служба організовується на базі виробничого, технічного відділів або відділу головного механіка. Вона розробляє і здійснює заходи щодо захисту унікального обладнання, підвищення стійкості основних споруд, спеціальних інженерних мереж і комунікацій; проводить невідкладні роботи по розбиранню завалів, локалізації і ліквідації аварій на комунікаціях та спорудах об'єкта.

Служба сховищ і укриттів створюється на базі відділу капітального будівництва, житлово-комунального відділу, будівельних бригад (цехів). Вона займається: відпрацюванням розрахунків укриття робітників, службовців населення; забезпеченням готовності сховищ і відкриттів та контролем за правильністю їх експлуатації; організацією будівництва захисних споруд. На її особовий склад покладається забезпечення своєчасного заповнення сховищ і укриттів за сигналами оповіщення ЦО. Крім того, служба бере участь у рятувальних роботах при розкритті завалених сховищ і укриттів.

Транспортна служба створюється на базі транспортного цеху (гаража). Вона розробляє і здійснює заходи щодо забезпечення перевезень евакуйованих; організовує перевезення сил і засобів до осередку ураження (в районах лиха); готує транспорт для перевезення людей, евакуації уражених і для інших цілей ЦО; проводить роботи щодо знезараження транспорту.

Служба матеріально-технічного постачання створюється на базі відділу матеріально-технічного постачання об'єкта. Вона розробляє план матеріально-технічного постачання; своєчасно забезпечує формування усіма видами оснащення і продовольства; організовує ремонт техніки і різного майна, підвезення його до ділянок (місць) робіт, зберігання та облік; забезпечує продуктами та предметами першої необхідності персоналу як на об'єкті так і в місцях розселення (евакуації).

На невеличких об'єктах господарської діяльності служби ЦО не створюються, їх функції при проведенні необхідних заходів виконують структурні органи управління цих об'єктів.

Л. Організація захисту населення

Навчальна мета: Навчити студентів основам забезпечення захисту населення і територій у разі загрози та виникнення надзвичайних ситуацій. (Н.С.).

Навчальний час: 2 год.

Зміст

Вступ

1. Принципи захисту населення і територій у разі загрози та виникнення Н.С.
2. Комплекс заходів з метою захисту населення, зменшення втрат та шкоди економіці у разі виникнення Н.С.
3. Інженерний захист населення.

Післямова

Вступ

Забезпечення захисту населення і територій у разі загрози та виникнення Н.С. є одним з найважливіших завдань держави.

Актуальність проблеми забезпечення природно-техногенної безпеки населення і територій зумовлена тенденціями зростання втрат людей і шкоди територіям, що спричиняються небезпечними природними явищами, промисловими аваріями і катастрофами. Ризик надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру невпинно зростає.

Захист населення і територій є системою загальнодержавних заходів, які реалізуються центральними і місцевими органами виконавчої влади, виконавчими органами рад, органами управління з питань Н.С. та цивільного захисту, підпорядкованими їм силами та засобами підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, добровільними формуванням, що забезпечують виконання організаційних, інженерно-технічних, санітарно-гігієнічних, протиепідемічних та інших заходів у сфері запобігання та ліквідації наслідків Н.С.

1. Принципи захисту населення і територій у разі загрози та виникнення Н.С.

Принципи захисту випливають з основних положень Женевської конвенції щодо захисту жертв війни та додаткових протоколів до неї, можливого характеру Н.С, реальних можливостей держави щодо створення матеріальної бази захисту.

До них належать:

- принцип безумовного примату безпеки, відповідно до якого концепція прогресу поступається місцем концепції безпеки;

- принцип ненульового (прийнятного) ризику, який полягає в намаганні досягти такого рівня на підприємствах, який можна було б розглядати як прийнятний. Його параметри мають бути обґрунтовані;

- принцип плати за ризик. Розмір плати залежить від потенційної небезпеки техногенних об'єктів і є пропорційним величині можливого збитку. Ця плата може бути розумним самообмеженням споживання суспільства. Ці кошти спрямовуються на створення системи попередньої безпеки та підвищенням оплати на виробництвах, де не забезпечується безпека (наприклад, вугільні шахти) та на певні виплати за ризик, що мають стимулювати проведення заходів, спрямованих на забезпечення безпеки;

- принцип добровільності, згідно з яким ніхто не має права наражати людину на ризик без її згоди;

- принцип невід'ємного права кожного на здорове довкілля. Це право має бути гарантоване і захищене законом. Даний принцип передбачає обов'язки фізичних і юридичних осіб забезпечувати таке право і проводити свою діяльність так, щоб не завдавати шкоди довкіллю;

- принцип правової забезпеченості передбачає, що всі аспекти функціонування системи захисту населення і територій регламентуються відповідними законами та іншими нормативно-правовими актами;

- принцип свободи інформації щодо безпеки людини полягає в урахуванні громадської думки під час вирішення питань щодо будівництва небезпечних підприємств;

- принцип раціональної безпеки передбачає максимально можливе економічно обґрунтоване зниження ймовірності виникнення надзвичайних ситуацій і пом'якшення їх наслідків;

- принцип превентивної безпеки - максимально можливе значення ймовірності виникнення надзвичайних ситуацій;

- принцип необхідної достатності і максимально можливого використання наявних сил і засобів визначає обсяг заходів щодо захисту населення і територій у разі загрози надзвичайних ситуацій.

2. Комплекс заходів з метою захисту населення, зменшення втрат та шкоди економіці у разі виникнення Н.С.

З метою захисту населення, зменшення втрат та шкоди економіці в разі виникнення надзвичайних ситуацій має проводитися спеціальний комплекс заходів.

Оповіщення та інформування яке досягається завчасним створенням і підтримкою в постійній готовності загальнодержавної, територіальних та об'єктових систем оповіщення населення.

Спостереження і контроль за довкіллям, продуктами харчування і водою забезпечується створенням і підтримкою в постійній готовності загальнодержавної і територіальних систем спостереження і контролю з включенням до них існуючих сил та засобів контролю незалежно від підпорядкованості.

Укриття в захисних спорудах, якому підлягає усе населення відповідно до приналежності (працююча зміна, населення, яке проживає в небезпечних зонах тощо), досягається створенням фонду захисних споруд.

Евакуаційні заходи, які проводяться в містах та інших населених пунктах, які мають об'єкти підвищеної небезпеки, а також у воєнний час, основним способом захисту населення є евакуація і розміщення його у позаміській зоні.

Інженерний захист проводиться з метою виконання вимог ІТЗ із питань забудови міст, розміщення ПНО, будівлі будинків, інженерних споруд та інше.

Медичний захист проводиться для зменшення ступеня ураження людей, своєчасного надання допомоги постраждалим та їх лікування, забезпечення епідемічного благополуччя в районах надзвичайних ситуацій. Біологічний захист включає своєчасне виявлення чинників біологічного зараження, їх характеру і масштабів, проведення комплексу адміністративно-господарських, режимно-обмежувальних і спеціальних протиепідемічних та медичних заходів;

Радіаційний і хімічний захист включає заходи щодо виявлення і оцінки радіаційної та хімічної обстановки, організацію і здійснення дозиметричного та хімічного контролю розроблення типових режимів радіаційного захисту, забезпечення засобами індивідуального захисту, організацію і проведення спеціальної обробки.

3. Інженерний захист населення

Захисні споруди призначені для захисту людей від наслідків аварій (катастроф), стихійних лих, а також від уражаючих факторів ЗМЗ та звичайних засобів нападу дії вторинних уражаючих факторів. Захисні споруди поділяються за:

місткістю:

- малої місткості (150—600 осіб);
- середньої місткості (600—2000);
- великої місткості (більше 2000 осіб); призначенням:
- для захисту населення;
- для розміщення органів управління (КП, ПУ, ВЗ) і медичних установ;

місцезоташуванням:

- вбудовані;
- окремо стоячі;
- метрополітени;
- у гірських виробках. термінами будівництва:
- збудовані завчасно;
- швидкозбудовані. захисними властивостями:
- сховища;
- протирадіаційні укриття (ПРУ);
- найпростіші укриття - щілини (відкриті та перекриті).

Сховища забезпечують надійний захист людей від уражаючих факторів (високих температур, шкідливих газів у зонах пожеж, вибухонебезпечних, радіоактивних, і сильнодіючих отруйних речовин, обвалів та уламків зруйнованих будівель і споруд та інше), а також ЗМЗ і звичайних засобів нападу (рис. 3.1).

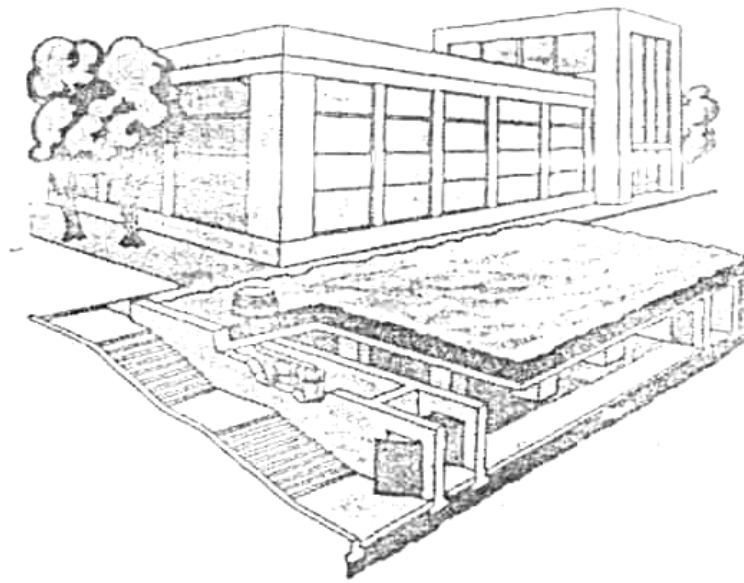

Рис. 3.1. – Окремо розташоване сховище

Протирадіаційні укриття, в основному, забезпечують захист людей від радіоактивного зараження, світлового опромінення, а також зменшують дію ударної хвилі і проникаючої радіації. Крім того, вони захищають від крапельно-рідинних отруйних речовин і частково від хімічних та біологічних аерозолів.

Найпростіші укриття зменшують радіуси ураження людей ударною хвилею, послаблюють дію радіоактивних випромінювань та ураження світловим випромінюванням (рис. 3.2).

Рис. 3.2. – Перекрита щылина

Сховища за своїми захисними властивостями поділяються на чотири класи:

Тип	A-I	A-II	A-III	A-IV
ΔP_f (кг/см ²)	5 та більше	3	2	1
Kз (осл.)	5000 та більше	3000	2000	1000

При класифікації враховуються дві характеристики:

— ступінь захисту від надлишкового тиску (ΔP кг/см²), який залежить від міцності будівельних конструкцій; коефіцієнт захисту (ослаблення) за радіоактивним випромінюванням Kз (Косл.) показує в скільки разів рівень радіації у захисній споруді менший, ніж ззовні. Він залежить від шару і властивостей матеріалу, що вкриває захисну споруду.

Здатність будівельного матеріалу ослаблювати потік радіоактивних випромінювань характеризується товщиною шару половинного послаблення матеріалу - тобто такого, що зменшує інтенсивність радіоактивних випромінювань у два рази. Для різних матеріалів ця характеристика різна.

Матеріал	Свинець	Сталь	Бетон	Ґрунт	Цегла	Деревина
Шар половинного послаблення	1,3—1,8	1,8—3,0	5—6	8—14	12—13	20—40

За шаром половинного ослаблення можна визначити коефіцієнт ослаблення для будь-якої споруди.

$$K_{\text{осл.}} = 2^{h/d_{\text{пол.}}} \quad (3.1)$$

де h — товщина захисного шару матеріалу (см);

$d_{\text{пол.}}$ — шар половинного ослаблення (см).

Наприклад, перекриття має 12 см бетону, та 40 см ґрунту

$$K_{\text{осл.}} = 2^{h_{\text{бет.}}/d_{\text{пол.бет.}}} + 2^{h_{\text{гр.}}/d_{\text{пол.гр.}}} = 2^{12/5.6} + 2^{40/10} = 2^2 + 2^4 \cdot 2^6 = 64$$

ПРУ оцінюються за коефіцієнтом захисту і поділяються на групи (табл. 3.1).

Таблиця 3.1 - Види протирадіаційних укриттів за захисними властивостями

Тип	П-1	П-2	П-3	П-4	П-5	П-6	П-7	Зона АЕС		
								П 8	П9	П 10
ΔR_f	0,2	—	0,2	—	—	—	—	0,2	0,2	—
Кз (осл)	200	200	100	100	50	20	10	1000	500	500

Сховища повинні будуватися з урахуванням наступних основних вимог:

- забезпечувати безперервне перебування в них людей не менше 2 діб;
- будуватися на ділянках, які не можуть бути затоплені;
- бути на відстані від мереж водостоку і каналізації;
- не дозволяється прокладання транзитних інженерних комунікацій через сховище (стислого повітря, гарячого водопостачання, газо- та паропроводів);
- прокладання трубопроводів каналізації та водопостачання допускається при наявності вимикаючих пристроїв;
- мати входи і виходи з тим ступенем захисту, що й основні приміщення, а на випадок завалу — мати аварійний вихід

Сховище має основні та допоміжні приміщення (рис. 3.3).

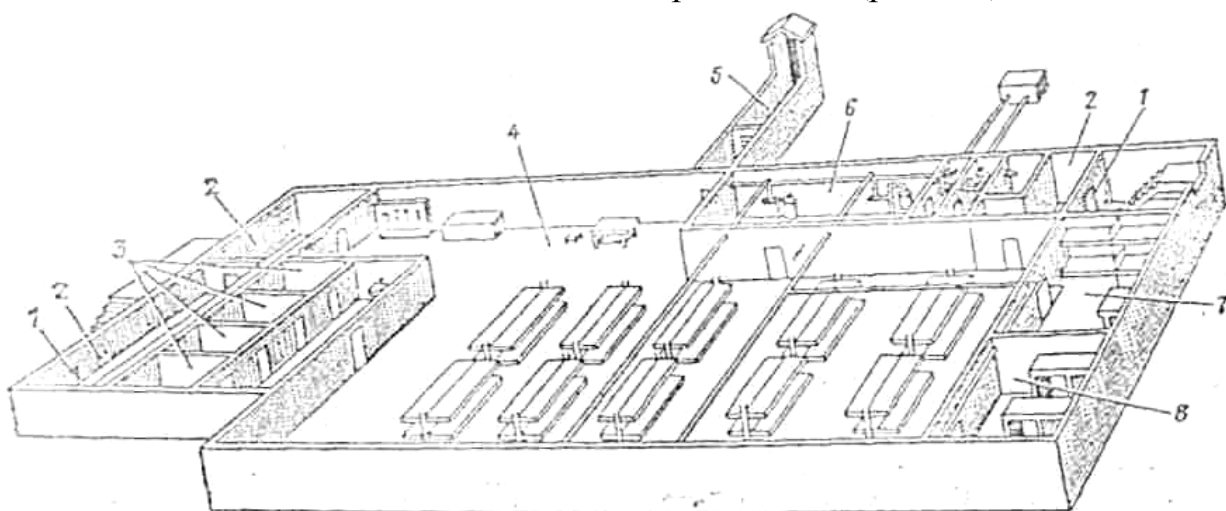

Рис. 3.3. - План сховища:

- 1 - захисно-герметичні двері; 2 - тамбур-шлюзи; 3 - санітарно-побутові відсіки;
 4 - приміщення для захищених; 5 - галерея і наголів'я аварійного виходу;
 6 - вентиляційні камери; 7 — камера для зберігання продуктів; 8 – медична кімната

До основних відносяться:

- приміщення для захищених;
- пункти управління;
- медичні кімнати.

До допоміжних відносяться:

- тамбур-шлюзи;
- фільтровентиляційні приміщення;
- санітарні вузли;
- приміщення для зберігання води та продуктів харчування та інші.

Приміщення для захищених обладнується місцями для сидіння та спання згідно з нормами.

Кількість ярусів	Норми площі, м ²	Висота приміщення		Кількість ліжок, %	Висота яруса, м
		сховища	ПРУ		
1	0,6	1,85—2,15	1,7—1,9	15	0,45
2	0,5	2,15—2,8	2,2—2,4	20	1,4
3	0,4	2,8—3,5	2,8—3,0	30	2,15

Розмір місця для сидіння 0,45 x 0,45 м, для лежання — 0,55 x 1,8 м. Відстань до стелі від верхнього ярусу на менше — 0,75 м.

Пункт управління. Передбачається на ОГД з найбільшою працюючою зміною (НПЗ) не менше 600 осіб. Облічується він в одному зі сховищ. Кількість працюючих на ПУ не перевищує 10 осіб, при цьому на одного працюючого передбачається $S_n = 2 \text{ м}^2$.

На об'єктах, де НПЗ менше 600 осіб, окреме приміщення для ПУ не передбачається. У приміщенні для захищених, в одному зі сховищ, встановлюється телефон для зв'язку з місцевим штабом ЦО.

Медичний пункт. У сховищах місткістю 800—1200 осіб передбачається кімната $S_n = 9 \text{ м}^2$ і додатково 1 м^2 на кожні 100 осіб. У захисних спорудах, де медична кімната не передбачається, на кожні 500 захищених обладнується 1 санітарний пост $S_n = 2 \text{ м}^2$, але не менше одного на сховище. В сховищах у необхідній кількості розміщуються обладнання, меблі, прилади, інструменти, ремонтні матеріали, протипожежне і медичне майно.

Входи повинні забезпечувати можливість швидкого та безпечного заповнення сховища. Кожне сховище повинно мати не менше двох входів, один з яких обладнується як аварійний. У сховищах місткістю більше 300 осіб передбачається тамбур-шлюз, з місткістю більше 600 осіб — двокамерний тамбур-шлюз. Площа тамбур-шлюза 8—10 м².

Аварійний вихід для вбудованих укрить обладнується підземною галереєю (0,5 x 1,3), яка виходить на територію, що потенційно не завалюється уламками будівель ($R = 0.5 h_{\text{буд.}} + 3 \text{ м}$) та обладнується оголовками.

Система постачання повітря забезпечує вентиляцію приміщень захисної споруди та очистку зовнішнього повітря від радіоактивних, отруйних речовин і

бактеріальних засобів. До її складу входять: оголовки, повітрязбірні та противибухові пристрої, а також предфільтри, фільтри, вентилятори, гермоклапани, і пристрої регенерації і кондиціонування повітря.

ФВУ розміщують у окремому приміщенні. В невеликих сховищах (до 300 осіб) ФВУ Можуть розміщуватися безпосередньо у приміщенні для захищених.

Постачання повітря у сховища за допомогою фільтровентиляційних систем (ФВ) може здійснюватися за режимом чистої вентиляції (Режим 1), коли повітря очищується тільки від пилу за допомогою протипилових фільтрів, при цьому кількість наданого у сховище повітря (Q) приймається 8—13 м³/год./чол. — 40 год. (для лікарняних закладів K = 1,5) або в режимі фільтровентиляції (Режим 2), але при цьому:

- для захищених Q = 2 м³/год./чол. - 12 год.
- для ПУ Q = 5 м³/год./чол.
- для хворих, яких не можна перевозити Q = 10 м³/год./чол.

У місцях сховищ, де можлива загазованість приземного шару повітря СДОР і продуктами горіння, слід передбачити режим ізоляції і регенерації внутрішнього повітря (Режим 3) з утворенням підпору. Для цього використовуються регенераційна установка для поглинення СО і балони з киснем.

Вентиляційна система повинна забезпечувати наступні параметри навколишнього середовища:

Параметри	Норма	Критичні
Температура	0—30 °С	34°
Кисень	17%	14%
Двоокис вуглецю (СО ₂)	3%	5%
Окис вуглецю (СО)	до 30 мг/м ³	1000 мг/м ³

Водопостачання і каналізація здійснюється від зовнішньої мережі. Норма при діючій мережі 2 л/год./чол., але не більше 25 л/добу. За відсутності водопроводу передбачається запас питної води на три доби при нормі 3 л/доб./чол., у ПРУ — 2л/доб./чол.

Каналізація самотічна, або з перекачуванням у загальну систему. Санітарні вузли будуються окремо для чоловіків та жінок за нормами: 1 чаша на 75 жінок (150 чоловіків), умивальник на 200 осіб. При виході з ладу водопроводу санітарні прилади вимикаються, а для збору фекалій передбачаються резервуари з розрахунку 2 л/доб./чол., а для сухих відходів — 1 л/доб./чол. При наявності ДЕС передбачається запас води (4-м³) на випадок пожежі.

Електропостачання та опалення здійснюється від зовнішніх джерел постачання. Для аварійного забезпечення великих захисних споруд передбачається ДЕС, які повинні розміщуватися в окремих приміщеннях та

відокремлюються від основних, приміщень незгораючою стінкою. У невеликих захисних спорудах передбачається аварійне освітлення від переносних електричних ліхтарів та інших джерел. Опалення проектується від

загальної системи опалення. У неопалювальних приміщеннях слід передбачити установку опалювальних засобів. При заповненні сховища системи опалення вимикаються.

Запас харчів. У сховищах передбачається на 2 доби/виходячи з норми:

– сухарі — 300 г;

– консерви – 170 г (м'ясні), або 200 г (м'ясо-рослинні), або 250 г (рибні);

– цукор — 50 г.

Для розміщення продуктів обладнується приміщення $S = 5 \text{ м}^2$ у захисних спорудах до 150 осіб, плюс 3 м^2 на кожні наступні 150 осіб. На 600 осіб передбачається одне приміщення. У протирадіаційних укриттях при вході передбачається приміщення для зберігання забрудненого одягу з нормою площі $S = 0,07 \text{ м}^2/\text{чол.}$ У ПРУ місткістю до 50 осіб допускається обладнання вішалок за шторою.

Швидкоспоруджувані укриття. При недостатній місткості завчасно побудованих укриттів будуються швидкоспоруджувані. У них теж передбачаються приміщення для захищених, простіше фільтровентиляційне обладнання, санвузли, запаси води. Для будівлі швидкоспоруджуваних укриттів використовується срібний залізобетон, елементи підземних колекторів. Будівлю таких споруд планують завчасно стосовно до умов того чи іншого об'єкта. Для цього необхідно мати відповідну документацію. Типове швидкоспоруджуване сховище будується за 24 години.

Пристосування приміщень під захисні споруди. Під укриття можуть також пристосовуватися різні приміщення та споруди.

У сучасних містах є багато підземних споруд різного призначення, які можна використати як сховище після деякого дообладнання. До них відносяться метрополітени, транспортні і пішохідні тунелі, заглиблені частини будівель.

У замиській зоні під протирадіаційні укриття в першу чергу пристосовуються підпілля і підвали житлових будинків та будівель різного призначення, овочесховища, приміщення будинків, природні печери, гірські виробки.

При пристосуванні споруд різного характеру під укриття проводиться три види робіт:

– герметизація приміщень для зменшення попадання туди радіоактивного пилу. Для цього проконопачують і замазують глиною тріщини, герметизують двері, вікна за допомогою гуми, поліетиленової плівки тощо;

– посилення захисних властивостей споруди. Цього можна досягнути розміщенням на перекриттях додаткового шару ґрунту, або обкладання стін мішками із землею;

– улаштування найпростішої вентиляції. Як правило, у зв'язку з відсутністю промислових вентиляторів, у спорудах обладнують природну (самотічну) вентиляцію. При цьому витяжний короб повинен бути встановлений на 1,5—2 м вище за припливний.

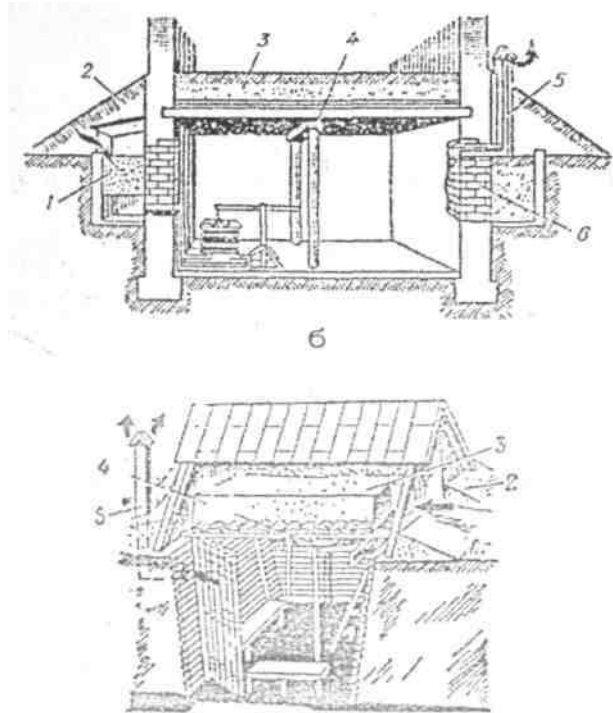
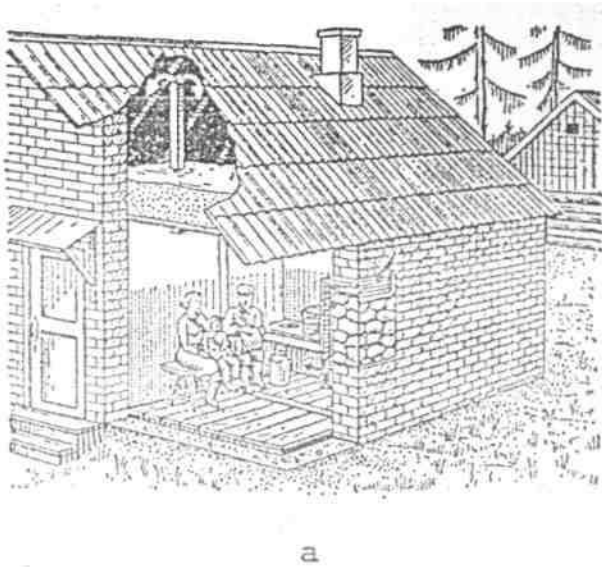

Рис. 3.4. - Обладнання першого поверху (а), підвалу (б), льоху (в) під ПРУ

1 - протипиловий фільтр; 2 - ґрунтова обсіпка; 3 - шар ґрунту на перекритті;
4 - підпора; 5 - вентиляційний корок; 6 - закладання цеглою віконного отвору

Найпростіші укриття будуються у місцях скупчення людей, на маршрутах евакуації та тимчасово з заміської зони, коли кількість наявних сховищ не забезпечує потрібну кількість людей, а оскільки найпростіші укриття лише зменшують радіус ураження людей, ударною хвилею і послаблюють дію радіоактивного випромінювання та ураження світловим випромінюванням, але не забезпечують захист від отруйних речовин та бактеріальних засобів, то при наявності часу вони поступово переобладнуються у ПРУ.

Захисна споруда повинна завжди знаходитися у готовності до прийому людей. Поняття готовності захисної споруди включає в себе комплекс вимог, яким повинні відповідати сучасні сховища і укриття для забезпечення захисту людей.

Найважливішими з цих вимог є:

- цілісність конструкцій та обладнання;
- надійна герметизація споруд і наявність систем повітропостачання;
- оснащення сховищ і укрить санітарно-технічним і іншим обладнанням, контрольно-вимірювальними приладами, забезпеченість запасами води;
- справність систем внутрішнього обладнання, приладів і пристроїв, наявність потрібного оснащення, інвентаря, інструкцій та іншої документації з експлуатації та інше;
- підготовленість обслуговуючого персоналу;
- належний санітарний стан приміщень.

Організація підтримання захисних споруд (ЗС) у готовності до використання і контроль за правильною їх експлуатацією здійснюється службою сховищ і укрить об'єкта, міста, району або області. Утримання і експлуатація споруд здійснюється групами або ланками з обслуговування ЗС. Групи і ланки з обслуговування ЗС утворюються окремо для коленої працюючої зміни з робітників та службовців, які укриваються в даній ЗС.

Залежно від місткості і наявних можливостей у кожному сховищі повинен бути лікар або медична сестра з складу медичного персоналу об'єкта або найближчих медичних установ.

Перелік обладнання, меблів, приладів, інструментів та іншого майна передбачається в "Інструкції з експлуатації захисних споруд цивільної оборони у военний час" від 1985 року.

Кожна захисна споруда повинна забезпечуватися відповідною експлуатаційною документацією:

- паспорт захисної споруди;
- витяг з "Інструкції з експлуатації ЗС у военний час";
- журнал перевірки стану ЗС;
- план захисної споруди;
- перелік обладнання, інструментів і майна;
- сигнали оповіщення цивільної оборони;
- список телефонів;
- план переведення ЗС приміщень у режим сховища;
- список особового складу групи (ланки) з обслуговування захисної споруди;
- обв'язки ланок (постів), розробляємо згідно з пунктом 89 "Інструкції...";
- експлуатаційна схема систем вентиляції захисної споруди;
- експлуатаційна схема водопостачання і каналізації захисної споруди;
- експлуатаційна схема електропостачання захисної споруди;
- інструкція з обслуговування ДЕС;
- інструкція з обслуговування фільтровентиляційного обладнання;
- інструкція з техніки безпеки при обслуговуванні обладнання;
- інструкція з експлуатації засобів індивідуального захисту;
- журнал реєстрації показників мікроклімату та газового складу повітря у захисній споруді;
- таблиці прогнозування терміну перебування в захисній споруді залежно від параметрів повітряного середовища;
- журнал обліку звернень за медичною допомогою;
- схема евакуації захищених із ЗС.

Коли захисні споруди не використовуються за своїм призначенням, вони можуть використовуватись для потреб господарства як:

- санітарно-побутові приміщення (гардероби);
- навчальні класи;
- виробничі приміщення;
- склади;
- приміщення для чергових електриків, зв'язківців та інших;
- приміщення для побутового обслуговування населення;

- спортивні зали.

Використання захисних споруд не за призначенням не повинно порушувати захисні властивості споруди. Для цього забороняється демонтаж обладнання ЗС, перепланування приміщень, улаштування дірок та проїомів в огорожувальних конструкціях та інші порушення захисних властивостей і герметизації. Всі приміщення повинні бути сухими, регулярно провітрюватись. Захисно-герметичні двері повинні бути відкритими, знаходитись на підставках. Повинна забезпечуватись придатність ЗС до приведення у готовність (24 год.).

З 1 лютого 1996 року введена в дію "Інструкція про порядок проведення перевірки та оцінки стану ЦО, міністерств, відомств, областей, міст, районів, підприємств, установ, організацій".

Основними показниками щодо оцінки стану інженерного захисту є:

— забезпеченість укриття у сховищах найбільшої працюючої зміни підприємства, установи, організації, що продовжує виробничу діяльність у воєнний час;

— підтримання у готовності до використання захисних споруд;

— комплексне освоєння підземного простору міст та інших населених пунктів для розміщення підприємств, установ і організацій соціально-побутового, виробничого і господарського призначення з урахуванням пристосування і використання частин приміщень для укриття населення у надзвичайних ситуаціях);

— завчасне будівництво ЗС;

— обстеження і облік підземних і наземних будівель і споруд, що відповідають вимогам захисту населення;

— дообладнання з урахуванням реальної обстановки підвальних та інших захисних приміщень;

— забезпеченість сховищами нетранспортабельних хворих в лікарнях, що розташовані в містах, віднесених до груп з цивільної оборони.

При цьому готовність стану інженерного захисту оцінюється: "готові", "обмежено готові", "не готові".

Післямова.

Завдання додому.

ЖИТТЄЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСЕЛЕННЯ У НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ

Організація життєзабезпечення населення в екстремальних умовах є комплексом заходів, спрямованих на створення і підтримання нормальних умов, життя, здоров'я і працездатності людей.

Він включає:

- управління діяльністю робітників та службовців, всього населення при загрозі та виникненні НС;
- захист населення та територій від наслідків аварій, катастроф, а також стихійного лиха;
- забезпечення населення питною водою, продуктами і предметами першої необхідності;
- захист продуктів, харчової сировини, фуражу, вододжерел від радіаційного, хімічного та біологічного зараження (забруднення);
- житлове забезпечення і працевлаштування;
- комунально-побутове обслуговування;
- медичне обслуговування;
- навчання населення способів захисту і дій в умовах НС;
- розробка і своєчасне введення режимів діяльності в умовах радіаційного, хімічного та біологічного зараження;
- санітарну обробку;
- знезараження (обеззараження) території, споруд, транспортних засобів, обладнання, сировини, матеріалів і готової продукції;
- підготовка сил та засобів і ведення РІНР у районах лиха і осередках безпосереднього ураження;
- забезпечення населення інформацією про характер і рівень небезпеки, порядок поведінки;
- морально-психологічну підготовку і заходи щодо підтримання високої психологічної стійкості людей в екстремальних умовах;
- заходи, спрямовані на попередження, запобігання або ослаблення несприятливих для людей екологічних наслідків НС та інші заходи.

Виконання всіх цих заходів організовується виконавчою владою та органами управління цивільної оборони відповідного рівня. Безпосередніми виконавцями цих заходів, є керівники підприємств, установ і організацій.

Заходи розробляються завчасно, відображаються в планах ІДО і виконуються як в період загрози, так і після виникнення НС.

Одним із головних питань є організація забезпечення населення продуктами, питною водою і предметами першої необхідності їжа, вода, незаражене повітря, а в холодний час і тепло є основними факторами життєдіяльності населення.

Порядок забезпечення населення продуктами, водою і предметами першої необхідності в умовах НС визначається відповідними постановами Кабінету Міністрів України, і в першу чергу, вказівками і інструкціями Міністерства торгівлі, Мінагропрому, Міністерства охорони здоров'я та інших. Обласні і місцеві органи, особливо торгівлі і харчування є організаторами і виконавцями цього

завдання. Вони організують нормоване постачання населення в умовах НС продовольчих товарів і предметів першої необхідності, дій особового складу формувань, створюють необхідні запаси з довготривалими-термінами зберігання.

Враховуючи, що потреба води в районах розселення евакуйованих значно зросте у заміській зоні, розвивається і вдосконалюється система водопостачання і будуються нові, підтримуються у готовності існуючі вододжерела, впроваджуються системи оборотного і послідовного використання води, скорочуються невиробничі витрати користування водою з метою забезпечити значно зрослою чисельністю населення в умовах пошкодження системи водопостачання. Визначається для кожного району (регіону) необхідна кількість питної води для господарських потреб, планується порядок забезпечення нею різних категорій населення. З метою кращої організації постачання населення водою у необхідних випадках створюється служба водопостачання із завданням координації та контролю за виконанням заходів.

Завдання з комунально-побутового обслуговування населення виконують міністерства житлово-комунального господарства, побутового обслуговування населення, відповідні організації і підприємства на місцях, а також комунально-технічні служби ЦО.

Підприємства побутового обслуговування міст відповідно до плану ЦО вивозять обладнання у заміську зону (райони розселення) і готують підприємства (організації) для обслуговування населення, особливо для санітарної обробки людей і знезараження одягу, якщо виникла така необхідність (аварія на АЕС, хімічно небезпечних об'єктах).

Організацію інформації населення при виникненні надзвичайної ситуації вирішує Міністерство зв'язку України, Державний комітет з телебачення і радіомовлення, їх територіальні організації, місцеві органи влади і органи управління ЦО. Своєчасна та правдива інформація про наявну обстановку в країні, області, районі, місці і на об'єкті виключає виникнення і розповсюдження неправдивих слухів, а головне, надає впевненості людям. Вона буде сприяти більш організованим діям за сигналами оповіщення ЦО виконанню виробничих завдань і завдань ЦО Невідомість обстановки, суперечлива інформація негативно діє на психіку людей, створює умови для виникнення панічного настрою.

Першочергова увага приділяється поліпшенню постачання населення товарами народного вжитку, житлових умов і медичного обслуговування, умов праці, вирішенню інших актуальних соціальних завдань. Зокрема, передбачається розширення мережі заготівельних пунктів сільськогосподарської продукції, максимальне наближення їх до місць виробництва, створення потужностей стосовно перероблення і зберігання плодоовочевої продукції безпосередньо в акціонерних товариствах, кооперативах і фермерських господарствах, а також багато інших практичних заходів, які сприяють забезпеченню життєдіяльності населення в умовах надзвичайних ситуацій.

у галузях, і особливо на об'єктах господарської діяльності, організація і проведення багатьох заходів здійснюється за участю місцевих органів державної влади і управління. Це стосується, перш за все, заходів все сторонньої підготовки заміської зони, організації евако-заходів, навчання

населення застосовувати засоби і способи захисту, дій в умовах НС, забезпечення життєдіяльності, включаючи залучення до активної діяльності всього працездатного населення для ліквідації наслідків стихійного лиха, аварій і катастроф, або застосування сучасних видів зброї, в тому числі робіт щодо знезараження території, різних споруд і устаткування (обладнання), сировини, матеріалів і готової продукції як на об'єктах, так і в заміській зоні.

Серед таких заходів є своєчасне забезпечення населення продуктами, питною водою і предметами першої необхідності, а також його комунально-побутове і медичне обслуговування, а також заходи з удосконалення і підтримування у готовності засобів розвідки, спостереження і лабораторного контролю, надійне забезпечення захисту від усіх видів зараження (забруднення) харчової сировини і продуктів харчування, а також вододжерел і систем водо-постачання. Тимчасове розселення громадян у безпечних районах передбачає максимальний захист людей від радіоактивного забруднення, хімічного ураження при аваріях або катастрофах на радіаційно або хімічно небезпечних об'єктах, а також запобігання загибелі людей у випадках катастрофічного затоплення районів його проживання. У місцях розселення звільняються приміщення для розміщення евакуйованих громадян, готуються (при необхідності) колективні засоби захисту. Якщо сховищ недостатньо, то організовується їх додаткове будівництво, пристосування існуючих підвалів, гірських виробок. для чого залучається усе працездатне населення, в тому числі і евакуйовані.

Виключно велике значення має забезпечення в місцях розселення евакуйованого населення продуктами харчування, надання їм побутових послуг і медичного обслуговування.

Забезпечення населення продуктами харчування і предметами першої необхідності здійснюється службою торгівлі і харчування ЦО сільського району (району, куди евакуйоване населення). Перші дві доби люди повинні харчуватися запасами продуктів, привезених з собою. При їх відсутності харчування здійснюється через мережу (їдалень) громадського харчування, або в сім'ях, куди вони підселяються.

Харчування особового складу невоєнізованих формувань ЦО здійснюється пересувними пунктами харчування і пересувними пунктами продовольчого постачання служби торгівлі і харчування. Безпосередньо організовують харчування особового складу формувань заступники командирів формувань з матеріально-технічного постачання. При відсутності часу (неможливості) на приготування гарячої їжі видається сухий пайок.

Під час роботи в осередках радіаційного зараження видача гарячої їжі та сухих пайків проводиться за встановленою нормою. Приготування та прийом гарячої їжі організовується на незараженій території або у місцевості з рівнем радіації, що не перевищує 1 рентген на годину (1 Р/год.). При радіації від 1 до 5 Р/год. приготування їжі і прийом її здійснюється тільки в закритих приміщеннях. При рівні радіації понад 5 Р/год. особовому складу НФ замість гарячої їжі видається сухий пайок у герметичній упаковці. Приготовлена їжа роздається безпосередньо із похідних кухонь або розноситься в термосах до місць розташування формувань (людей). Кухні, термоси та інше, в якому

перевозилася (переносилась) їжа, старанно дезактивуються і розкриття їх дозволяється тільки після дозиметричного контролю. Для приготування їжі в зонах радіоактивного зараження використовуються в основному консервовані і концентровані продукти у захисній (герметичній) тарі і упаковці, які не потребують складної кулінарної обробки.

Харчування уражених людей в загонах першої медичної допомоги здійснюється через закріплені за загонами пересувні пункти продуктового постачання служби торгівлі і харчування за нормами, постійно, фізіологічно повноцінне на підставі медичних висновків.

У районах, заражених отруйними речовинами дозволяється готувати і приймати їжу тільки у спеціальних приміщеннях, обладнаних фільтро-вентиляційними установками. В районах, заражених бактеріальними засобами приготування і прийом їжі дозволяється тільки після ретельної дезінфекції території, кухонь і обладнання, а також повної санітарної обробки потерпілих.

Продукти і воду, заражені РР, ОР, і БЗ використовувати в їжі заборонено. Допустимі рівні сумарного вмісту радіонуклідів у продуктах харчування і питній воді встановлені Головним Державним лікарем з урахуванням радіаційної обстановки можуть мінятися.

Комунально-побутове обслуговування в районах розміщення покладають на місцеві комунально-побутові служби (організації і підприємства, про що говорилося вище). Кількість їх при необхідності може бути збільшена за рахунок евакуйованого населення.

Медичне обслуговування покладається на існуючу мережу лікувальних закладів у місцях розселення:

- лікарні;
- поліклініки;
- медичні пункти;
- аптеки.

Робота їх у надзвичайних умовах різко ускладнюється, тому що крім загальних хворих можуть поступати люди уражені РР, ОР і БЗ. Значно зростає роль надання само- і взаємодопомоги. При аварії на АЕС додатково розгортаються ліжка для госпіталізації людей з ознаками променевої хвороби. Для надання медичної допомоги населенню на маршрутах евакуації і в районах розселення лікарні підсилюються бригадами, в складі яких обов'язково повинні бути лікарі-радіологи. Особлива увага приділяється попередженню спалахів інфекційних хвороб серед населення. Для проведення цих робіт створюються санепідбригади. Для санобробки населення застосовуються дезінфекційно-душові установки і стаціонарні санітарно-обмивальні пункти.

На випадок загибелі людей під час надзвичайних ситуацій іритуальні послуги здійснюються за рахунок держави (Чорнобиль, Вірменія). Як бачимо, важлива роль у забезпеченні життєдіяльності населення належить службам торгівлі і харчування ЦО та їх формуванням. Вони створюються за рішенням виконкому обласних, міських і районних Рад (держадміністрацій) на базі організацій державної і кооперативної торгівлі (обласні, міські, районні, міст республіканського підпорядкування). Районні, міські (міст обласного

підпорядкування) служби — на базі міських (районних) торгвідділів, торгів, трестів, райспоживспілки і відділів робітничого постачання (ВРП).

Начальником державної служби призначається Міністр торгівлі України, а його заступником — Голова правління Укркоопспоживспілки. Начальниками обласних служб призначаються начальники управлінь торгівлі, їх заступниками -голови правлінь облспоживспілки. Начальники районних, міських служб і їх заступники призначаються рішенням районних міських виконкомів (держадміністрацій) із керівників державної і кооперативної торгівлі.

Начальники служб здійснюють керівництво силами і засобами служб безпосередньо через начальників штабів, органи управління ЦО і структурні організації, керівники яких є начальниками служби.

Начальникам служби підпорядковані усі начальники служб, керівники організацій і підприємств, на базі яких створена служба або від яких виділяються спеціальні підрозділи торгівлі і громадського харчування з питань, які входять до компетенції служби.

Завдання служби торгівлі і харчування,:

— забезпечення гарячим харчуванням і сухим пайком особового складу НФ в період підготовки і ведення ними РіНР, а також потерпілого (ураженого) населення, яке знаходиться в загонах першої медичної допомоги (ЗМД);

— забезпечення санітарно-обмивальних пунктів (СОП), пунктів спеціальної обробки (ПуСО) та ЗМД обмінним фондом обігу, взуття та білизни;

— планування, організація і координація дій пересувних підрозділів (ППХ, ПППП, ППРП) торгівлі і харчування щодо забезпечення особового складу НФ ЦО продуктами харчування і предметами першої необхідності;

— здійснення заходів щодо захисту наявних, на підприємствах, запасів продуктів харчування і інших матеріальних засобів захисту від РР, ОР і БЗ;

— здійснення контролю за підготовкою і оснащенням пересувних пунктів для роботи в польових умовах;

Решта завдань забезпечення ЦО вирішуються структурними підрозділами і організаціями державної і кооперативної торгівлі.

Для виконання завдань на базі підприємств торгівлі і громадського харчування створюються:

— пересувні пункти харчування (ППХ);

— пересувні пункти постачання продуктів харчування (ПППП);

— пересувні пункти речового постачання (ППРП).

Пересувні пункти харчування створюються на базі ресторанів, кафе. ідалень для забезпечення гарячою їжею особового складу НФ ЦО і технічного забезпечення (ТЗ ЦО) в період підготовки і ведення ними рятувальних і інших невідкладних робіт, а також ураженого (потерпілого) населення, яке перебуває у загонах першої медичної допомоги, при відсутності можливості забезпечення гарячим харчуванням.

Пересувні пункти харчування і продовольчого постачання створюються, як правило, на базі одного підприємства на чолі з його керівником (заступником). При неможливості створити на базі одного підприємства, вони створюються на декількох підприємствах. Начальником такого зведеного пересувного пункту

харчування або продовольчого постачання призначається керівник найбільш потужного (головного) підприємства.

Кількість пересувних пунктів харчування і постачання продуктів харчування в державі, області, районі, місці встановлюється відповідно Міністерством торгівлі України, управліннями обласної, міської виконавчої влади (виконкомів) і очолюваними службами районних організацій торгівлі спільно з відповідними споживспілками, виходячи із кількості особового складу НФ ЦО, санітарно-обмивальних пунктів спеціальної обробки, загонів першої медичної допомоги, які необхідно забезпечувати.

Кількість пересувних пунктів харчування і постачання продуктів харчування визначається з розрахунку забезпечення особового складу НФ ЦО, які не мають штатних груп (ланок) матеріально-технічного забезпечення:

— 60% сухим пайком;

— 40% гарячою їжею;

— один пункт харчування і постачання продуктів харчування на два загони першої медичної допомоги.

Матеріально-технічне і фінансове забезпечення пересувних пунктів харчування і продовольчого постачання здійснюється організаціями, на базі яких вони створюються.

Забезпечення їх похідними кухнями здійснюється через штаби ЦО за заявками організацій торгівлі і громадського харчування системи Міністерства торгівлі України, Укрспоживспілки, відділів (управлінь) постачання.

Забезпечення термосами, посудом та іншим обладнанням і інвентарем здійснюється на підставі загальних планів матеріального постачання організацій і підприємств торгівлі та громадського харчування.

За командою пересувні пункти харчування і продовольчого постачання доукомплектовуються особовим складом, технологічним обладнанням, майном, інвентарем, отримують виділені їм автотранспорт, тридобовий запас продуктів на особовий склад НФ Цф, які вони забезпечують і готуються до виходу в призначений район (об'єкт, ділянку робіт). Пересувні пункти харчування і постачання продуктів харчування, які забезпечують формування підвищеної готовності, повинні бути готовими до виконання завдань через 6—10 годин після отримання розпорядження, решта пунктів продовжують свою виробничу діяльність і протягом доби приводяться у готовність до виконання запланованих завдань.

Порядок розрахунків за продукти харчування встановлюється особливим розпорядженням Кабінету Міністрів України.

Таким чином, єдиного комплексу заходів, спрямованих на захист населення, забезпечення його життєдіяльності в умовах надзвичайних ситуацій (аварії на АЕС, ХНО, стихійні лиха) на сьогодні ще не вироблено. У кожному конкретному випадку передбачається проведення таких заходів, які були б реальними, найбільш ефективними у цій ситуації і максимально усували б усі небажані явища після надзвичайних ситуацій.

Вся повнота відповідальності за реалізацію таких заходів покладається на відповідні міністерства, відомства і місцеві органи влади.

ЗАХИСТ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТВАРИН

Основним та найнадійнішим способом захисту сільськогосподарських тварин є укриття їх у герметичних приміщеннях. Для герметизації приміщень необхідно:

- усі наявні щілини заліпити (замазати) глиняним або цементним розчином;
- $\frac{2}{3}$ вікон закрити щитами чи заложити цеглою;
- віконні прийоми без рам заложити цеглою або мішками з піском (землею) і ззовні закрити плівкою;
- — вхідні двері щільно підігнати і загерметизувати за допомогою гумових, поролонових прокладок або ганчірного валика, оббити толем;
- у вентиляційні труби вставити найпростіші фільтри із мішківини, сіна або моху;
- на вихідні отвори (вентиляції) поставити щільні дерев'яні засуви;
- водонапійні корита та усі ємності для годівлі тварин закрити щільними кришками або плівкою;
- розрахувати і створити 5—7 добовий запас кормів та води у тваринницьких приміщеннях;
- обладнати місце відпочинку для перебування обслуговуючого персоналу.

Необхідно потурбуватися про захист запасів кормів, що знаходяться поблизу тваринницьких приміщень. Соковиті корми слід закопати у спеціально приготовлені ями; над скиртами роблять навіси або накривають плівкою, брезентом чи іншими вологостійкими матеріалами. Вода зберігається в цистернах, бочках та в інших щільно закритих ємностях.

Здійснюються профілактичні протипожежні заходи: приводяться в готовність протипожежні щити, вогнегасники; створюються запаси води, піску та інше; приводяться у готовність безпечні у протипожежному відношенні чергові засоби освітлення; територія очищається від легкозаймистих матеріалів; навколо ферми виорюється пожежозахисна смуга шириною 6—10 м, щоби вогонь з поля не перекинувся на територію ферми і інші заходи.

Одночасно із герметизацією та протипожежними заходами на фермах для захисту елітних (плеєнних) тварин виготовляють торби-протигази, попони та панчохи. Тварини переганяються поближче до ферм (тваринницьких приміщень), літніх таборів (навісів), ярів або лісів.

Приводяться у готовність зоотехнічні та ветеринарні установи, формування захисту тварин, а також засоби профілактики захворювань тварин, організується (при необхідності) ветеринарна розвідка у місцях випасу і розміщення тварин, готуються матеріали для розгортання площадки ветеринарної обробки і ведеться постійне спостереження за станом тварин.

Проведення протиєпізоотичних заходів. При виявленні перших ознак захворювання тварин (посилена спрага, відмовляються від корму, часте дихання, підвищена температура тіла або тремтіння м'язів), негайно треба ізолювати цих тварин та повідомити ветеринарного лікаря або фельдшера.

У господарстві, де виявлено хворих тварин, встановлюється карантин. До його зняття забороняється:

- будь-яке переміщення тварин у господарстві;

- вивезення незаражених продуктів тваринництва;
- ввезення нових тварин;
- проїзд через зону карантину;
- вхід на тваринницьку ферму стороннім.

За розпорядженням ветеринарного лікаря або фельдшера проводяться заходи щодо: ізоляції та лікування хворих тварин, ліквідації (утилізації) загиблих тварин, знищення підстилки, гною, дезінфікації приміщень, знезараження території, предметів догляду за тваринами.

Усім, хто доглядає хворих тварин, необхідно працювати тільки у спеціальному одязі (халат або комбінезон, гумові чоботи, головний убір), утримувати його у чистоті, а по закінченні роботи дезінфікувати.

Перед в'їздом на ферму, а також перед входом у кожне тваринницьке приміщення повинні бути дезінфікуючі переїзди та килимки з тирси (опилок) або солом'яних матів, змочених дезінфікуючим розчином.

У всіх приміщеннях ферми необхідно знищити кліщів, щурів, мишей, тарганів, мух, клопів та інших комах, як можливих переносників інфекційних захворювань.

До виконання зазначених робіт слід залучати обізнаних людей, яким зроблено профілактичні щеплення проти найнебезпечніших інфекційних захворювань.

Крім того, для захисту від укусів комах необхідно використовувати відлякуючі препарати типу диметилфталат, деатилтолуалід та інші. Якщо все-таки комаха вкусила, необхідно видавити (скільки можливо) кров із рани і на місце укусу наложити ватний тампон, змочений у 5% розчині лізолу і тримати протягом 4—5 хвилин.

У процесі виконання робіт щодо знищення переносників інфекційних захворювань, при дезінфекції території, споруд, обладнання та різної техніки люди наражаються на небезпечну дію бактеріальних засобів. Тому при усіх цих обставинах необхідно надзвичайно суворо дотримуватись заходів безпеки., щоб уникнути ураження працюючих.

Усі, хто виконує роботу по дезінфекції ділянок зараження обов'язково коєинні працювати у засобах індивідуального захисту. Протигази знімаються тільки за розпорядженням старшого начальника.

При виникненні раптової слабкості, хвороби або пошкодженні засобів індивідуального захисту необхідно з дозволу старшого начальника звернутися за допомогою у медичний пункт.

Пам'ятайте, що з району, в якому введено карантин, вихід людей, вивід тварин та вивіз майна **ЗАБОРОНЕНО**.

Захист продуктів харчування та води досягається шляхом ізоляції їх від зовнішнього середовища. В домашніх умовах продукти харчування затаруються у поліетиленові мішечки, в ящики ущільнені плівкою, клейонкою, в посуд із щільно пригнаними кришками та ставляться у холодильник або шафу для продуктів. Вода зберігається у герметичній тарі або посуді, який щільно закривається.

Ретельно загерметизуйте приміщення (будинок, квартиру), підвал, де зберігаються різні овочі. Якщо ви проживаєте у сільській місцевості, то крім герметизації та посилення захисних властивостей приміщень будинку та підвалу потурбуйтеся про створення захисних запасів продуктів у будинку (на кухні).

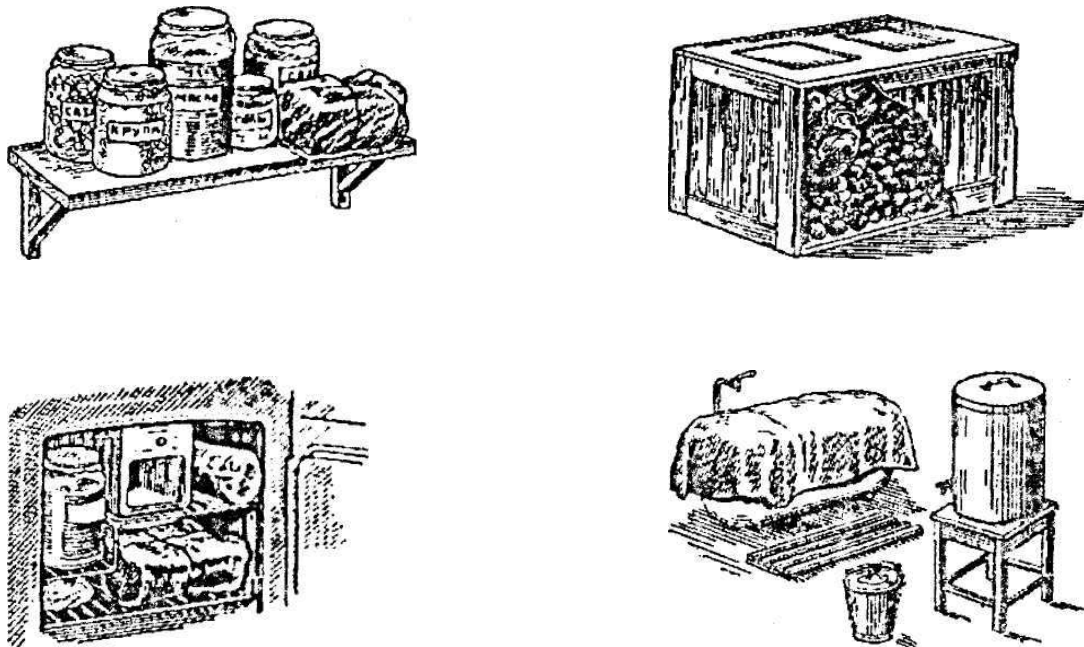

Рис. 6.1. - Приклади захисту продуктів харчування

Для захисту води у колодязі (криниці): збудуйте навів або будку із щільно підігнаних дощок, шахту колодязя закрийте герметичною кришкою; навколо колодязя влаштуйте „глиняний замок” шириною 1,5—2 м і глибиною 0,5 м. Глину втрамбуєте з ухилом 1-2°. На глину насипається шар піску, гравію або землі. Глиняний „замок” захищає від попадання заражених стічних та ґрунтових вод.

Зерно, муку та інші сипкі продукти необхідно зберігати в ящиках (засіках) із щільно закритими кришками (брзентом, клейонкою). Овочі що залишилися у полі уложити в бурти, закрити матами (соломою) та засипати шаром землі.

СПЕЦІАЛЬНА ОБРОБКА

Спеціальна обробка — складова частина ліквідації наслідків радіаційного, хімічного, бактеріологічного забруднення і проводиться з метою відновлення готовності техніки, транспорту і особового складу формувань до виконання своїх завдань з проведення рятувальних робіт.

Спеціальна обробка включає:

- санітарну обробку особового складу;
- дезактивацію;
- дегазацію;
- дезінфекцію.

Санітарна обробка — ліквідація з особового складу радіоактивних речовин, знешкодження та видалення ОР і БЗ.

Дезактивація — знищення РР із забруднених поверхонь до допустимих розмірів зараження, безпечних для людини.

Дегазація — знешкодження забруднених об'єктів шляхом руйнування (нейтралізації) чи знищення отруйних речовин.

Дезінфекція — знищення заразних мікробів і руйнування токсинів на об'єктах, які були заражені.

Дезінсекція — знищення комах і кліщів.

Дератизація — знищення гризунів.

Залежно від обставин, часу, засобів спеціальна обробка поділяється на часткову і повну.

Часткова спеціальна обробка проводиться силами особового складу формувань і населення самостійно. Повна спеціальна обробка проводиться силами штатних невоєнізованих формувань.

В областях створюються для цього служби ЦО СОЛІОО — санітарної обробки людей і обеззараження одягу на базі підприємств обласного управління побутового обслуговування населення та комунально-технічна — на базі обласного управління комунального господарства.

Для безпосереднього ведення робіт створюються невоєнізовані формування:

- збірні загони (команди, групи) РХЗ;
- команди, групи знезараження;
- санітарні обмивальні пункти (СОП) (на базі лазні);
- станції знезараження одягу (СОО) (на базі пралень, фабрик хімічної чистки);
- станція обеззаражування транспорту (СОІ) (на базі мийних).

Часткова санітарна обробка проводиться особовим складом формувань, робітниками і службовцями об'єктів, населенням в усіх випадках, коли встановлений факт радіоактивного, хімічного або біологічного забруднення.

Вона може проводитися багаторазово, без зупинки виконання завдання, за розпорядженням командира (начальника), а населенням — самостійно.

При зараженні РР обробка містить у собі механічне видалення РР з відкритих частин тіла, зі слизистих оболонок очей, носа ротової порожнини, одягу, спорядження і одягнутих засобів індивідуального захисту. Вона

проводиться після зараження безпосередньо у зоні радіаційного зараження і повторюється після виходу з зони зараження.

Рис. 6.2. - Часткова санітарна обробка

При проведенні часткової санітарної обробки у зоні радіоактивного зараження ЗІЗ не знімають. Спочатку слід протерти, обмести або обтрусити забруднені засоби захисту, одяг, спорядження і взуття, а потім усунути РР з відкритих частин рук і шиї. Коли особовий склад опинився у зараженій зоні без засобів захисту, то після часткової санітарної обробки слід їх одягнути. При проведенні часткової санітарної обробки на незараженій місцевості дотримуються такої послідовності:

- знімають засоби захисту шкіри ; обтрусують їх чи протирають ганчіркою, змоченою водою (дезактивуючим розчином);
- не знімаючи протигазу, обтрусують або обмітають радіоактивний пил з одягу. Коли є можливість, то верхній одяг знімають і витріплюють;
- обмивають чистою водою відкриті частини тіла, потім маску протигазу.
- знімають протигаз і старанно миють водою обличчя;
- прополоскують рот і горло.

Якщо не вистачає води, відкриті частини тіла і маску протигазу протирають вологою ганчіркою, яку змочують водою з фляги.

— при зараженні краплиннорідкими ОР необхідно, не знімаючи протигазу, негайно провести обробку відкритих шкірних покривів, забруднених ділянок одягу, взуття, спорядження і маски протигазу. Така обробка проводиться з використанням індивідуального протихімічного пакету (І ПП-8), причому краплі потрібно зняти протягом 5 хвилин після попадання.

—при зараженні БЗ часткову санітарну обробку проводять таким чином: не знімаючи протигазу, обмітанням та обтрусюванням, видаляють БЗ, які осіли на одяг, взуття, спорядження і ЗІЗ.

Коли дозволяють обставини, спорядження та одяг знімають, старанно протирають підручними засобами, а потім витрушують. Знімати та одягати одяг

треба так, щоб відкриті частини тіла не торкалися до зовнішньої забрудненої поверхні. Потім рідиною з ІПП-8 обробляють маску протигаза. При відсутності ІПП-8 для часткової обробки можна застосувати воду з фляги та мило.

Замість ІПП можна також користуватися 3% розчином перекису водню, та 3%- їдкого натрію (при відсутності їдкого натрію, його можна замінити силікатним клеєм у тій же кількості).

У жодному випадку не можна користуватися для часткової санітарної обробки шкіри розчинниками (діхлоретан, бензин, спирт), оскільки це посилить важкість ураження (ОР розчиняється у розчинниках, розподіляється на більшій площі, значно легше проходять крізь шкіру).

Повна санітарна обробка містить у собі обмивання тіла людини теплою водою з милом з обов'язковим змиванням білизни та одягу.

Мета обробки — повне знезаражування БД РР, ОР і БЗ одяг, взуття, поверхні тіла. Повній санітарній обробці підлягає особовий склад формувань, робітники, службовці та евакуйоване населення після виходу з осередку ураження (зони зараження).

Обробку потрібно проводити не пізніше 5 годин після забруднення. Через 12 годин проводити обробку немає сенсу. Одяг підлягає заміні якщо після його обтрушування залишкове радіоактивне зараження перевищує допустиму величину.

При забрудненні краплинно рідинними ОР необхідно негайно провести часткову санітарну обробку: наступне обмивання теплою водою з милом не захищає від ураження ОР і необхідності в її проведенні немає. Заражений одяг повинен бути змінений у максимально короткий термін.

При зараженні БЗ повній санітарній обробці підлягає весь особливий склад, який знаходився у районі дії БЗ, незалежно від того чи використовувалися засоби індивідуального захисту та проводилася часткова санітарна обробка. Повна санітарна обробка у цьому випадку містить у собі знезаражування дезінфікуючими розчинами відкритих частин тіла з наступним миттям людей теплою водою з милом. Одночасно з промиванням обов'язково проводиться дезінфекція забрудненого одягу чи його заміна.

Дезактивація. Техніка, майно, одяг, місцевість, продукти харчування, вода, які забруднені радіоактивними речовинами підлягають дезактивації. При частковій дезактивації техніки та одягу видаляють радіоактивні речовини з усієї поверхні методом обмітання чи обтирання.

Повна дезактивація здійснюється наступними методами:

— змивання РР дезактивуючи розчином, водою і розчинниками з одночасною обробкою забрудненої поверхні щітками дегазаційних машин і приладів;

— змивання РР струменем води під тиском;

— знищення РР газокрапельним потоком;

— знищення РР витиранням забрудненої поверхні тампонами, які змочені у дезактивуючому розчині, водою і розчинниками;

— змітання радіоактивного пилу віниками, щітками тощо; знищення радіоактивного пилу методом пилевідсмоктування.

Рис. 6.3. - Часткова дезактивація одягу та засобів індивідуального захисту

Метод дезактивації вибирається відповідно до виду забруднення. Суть дезактивації, таким чином, полягає у відриванні радіоактивних частин від поверхні та знищення їх з оброблених об'єктів..

Дезактивація споруд проводиться обмиванням водою. Обмивання починається з даху і ведеться зверху вниз. Особливо старанно обмиваються вікна, двері, карнизи і нижні поверхи будинку.

Дезактивація внутрішніх приміщень і робочих місць проводиться за допомогою обмивання дезактивуючим розчином, водою, обмітанням мітлами і щітками, а також протиранням. Починати дезактивацію слід зі стелі. Стеля, стіни, майно протирають вологими ганчірками, підлога миється теплою водою з милом або 2—3% содовим розчином.

Дезактивація ділянок територій, які мають тверде покриття може проводитися змиванням радіоактивного пилу струменем води під великим тиском за допомогою поливальних машин або змиванням радіоактивних речовин підмітально-прибиральними машинами.

Ділянки територій, які не мають твердого покриття, дезактивуються шляхом зняття зараженого шару ґрунту товщиною 5—10 см, дорожніми машинами (бульдозерами, грейдерами), засипкою забруднених ділянок шаром чистого ґрунту товщиною 8—10 см; переорюванням зараженої території плугом на глибину до 20 см, збиранням снігу та льоду. Щоб зменшити перенесення радіаційного пилу з одного місця на інше використовують в'язучі рецептори, які створюють плівку, перешкоджаючи пилоутворенню.

Дезактивація води проводиться кількома способами, зокрема: фільтруванням, перегонкою, за допомогою іонообмінних смол або відстоюванням криниці, шляхом багаторазового відкачування з них води і знищенням ґрунту з дна, а ділянка місцевості, яка прилягає до криниці у радіусі 15—20 м дезактивується шляхом зняття шару ґрунту товщиною 5—10 см з наступним засипанням її не забрудненим піском.

Деактивація продуктів і харчової сировини проводиться шляхом обробки або заміни тари. Продукти, які не було затарено шляхом герметизації і зняття шару знищуються.

Для поліпшення дезактивації користуються дезактивуючими розчинами, які створюються на базі порошків СФ-2 (СФ-2У) або при їх відсутності пральними засобами, чи промисловими відходами, які необхідні для пом'якшення йодом, що дає можливість краще змити з поверхні бруд разом з радіоактивними речовинами. З цією метою розчини можна підігріти.

Дегазація може проводитися хімічним, фізико-хімічним і фізичним способами.

Хімічний спосіб базується на взаємодії хімічних речовин з отруйними речовинами, внаслідок чого створюються нетоксичні речовини. Цей спосіб дегазації здійснюється протиранням зараженої поверхні дегазаційними розчинами або обробкою їх водними кашками ДТС ГК (хлорне вапно). При відсутності штатних дегазаційних речовин, можна використовувати промислові відходи, які містять у собі речовини лугової та окислювально-хлоруючої дії.

Відходи, які містять речовини лугового характеру створюються:

- при очищенні нафтопродуктів;
- при обробці вовни, льону, бавовни, віскози;
- при мийці склянок з-під пива, вина і безалкогольних напоїв;
- при обезжиренні металевих поверхонь;
- при переробці целюлози і інших підприємствах хімічної промисловості.

Луговість відходів можливо встановити за допомогою лакмусового паперу (синіє), або в результаті лабораторного аналізу. Відходи, які мають у своєму складі речовини окислювальної та окислювально-хлоруючої дії створюються:

- при відбілюванні бавовняних і штапельних тканин;
- відбілюванні целюлози;
- виробництві хлору, азотно-тукових добрив. Лакмусовий папір у них червоніє.

Фізико-хімічний засіб заснований на змиванні ОР із забрудненої поверхні за допомогою мийних речовин або розчинників. Для цього використовуються порошки "Дом", "Єва" та інші мийні засоби у вигляді водного розчину (влітку) або розчину в аміачній воді (взимку).

При дегазації розчинниками ОР - не знешкоджуються, а розчиняються і видаляються з зараженої поверхні разом з розчинником. Розчинниками можуть бути бензин, гас, дизельне пальне, діхлоретан, спирт.

Фізичний засіб заснований на випаровуванні ОР з зараженої поверхні і частковим їх розкладанням під дією високотемпературного газового потоку. Проводиться за допомогою теплових машин.

Дегазація території може проводитися хімічним або механічним способом. Хімічний спосіб здійснюється поливанням дегазаційними розчинами чи розсипанням сухих дегазуючих речовин за допомогою шляхових машин.

Механічний спосіб — зрізання та видалення верхнього шару за допомогою бульдозерів, грейдерів на глибину 7—8 см, а снігу до 20 см, або

нейтралізації забрудненої поверхні з використанням покриття із соломи, очерету, дощок тощо.

Дегазація території з твердим покриттям, зараженої шкірноаривними і нервово-паралітичними ОР, проводиться обробкою розчином хлорного вапна.

Дезінфекція може проводитися хімічним, фізичним, механічним, та комбінованим способами.

Хімічний спосіб — знищення хвороботворних мікробів і руйнування токсинів дезінфікуючими речовинами — основний спосіб дезінфекції.

Фізичний спосіб дезінфекції — кип'ятіння білизни, посуду та інших речей. Використовується, в основному, при кишкових інфекціях.

Механічний спосіб здійснюється такими ж методами, що і дегазація і передбачає видалення зараженого ґрунту або використання мастил.

Для того, щоб полегшити проведення спеціальної обробки використовують різні комплекти, а також технічні засоби:

- індивідуальний протихімічний пакет ППП-8;
- індивідуальний дегазаційний силікагелевий пакет ІДС;
- індивідуальний комплект для спеціальної обробки автотранспорту ІДК-І;
- автомобільний комплект спеціальної обробки ДК-4;
- авторозливні станції АРС-І2У;
- теплові машини ТМС-65, ТМ-59Д;
- димові машини ТДА-М;
- дезінфекційно-душеві установки ДДА-53А;
- поливо-мийні, підмітально-прибиральні і пожежні машини;
- сільськогосподарські машини для оббризування рослин;
- бульдозери, скрепери, грейдери та інші.

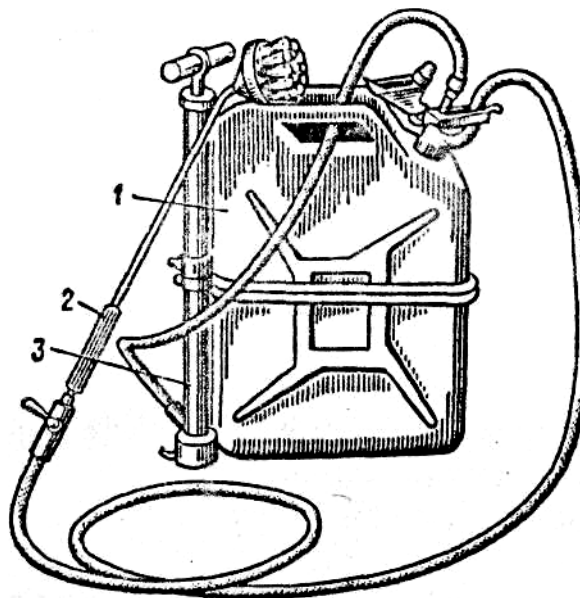

Рис. 6.4. - Індивідуальний дегазаційний комплект, пристосований для спеціальної обробки автомобілів (ІДК)

Розчини, які використовуються для спеціальної обробки:

— мийний порошок СФ-2У — від білого до жовтого кольору, добре розчиняється у воді при $t = +10-15$ °С. Для дезактивації техніки використовується 0,15% водний розчин СФ-2У;

— порошок СН-50 — суміш спеціальних речовин. Для дезактивації техніки використовуються 1% водний розчин при температурі повітря від 25 до 14 °С. Використовують пасти РАС-1, форетіла, лабеміда, мийні засоби — "Новость", "Лотос", "Кристал". У Чорнобилі використовували: сульфанол (СФ-2У) — 0,5-0,6%; щавелева кислота — 0,5—1,5%; трилон Б — 0,3—0,4%; глиноділомід — 15—20%; вода — 77—83%. Ефективність розчину у 8 разів вища, ніж штатних;

— діхлорамін ДТ-2 (ДТХ-2) — кристалоподібний порошок жовто-білого кольору із запахом хлору. У воді не розчиняється, у діхлоретані розчиняється добре. При додаванні у сухий діхлорамін органічних речовин він самозагорається. Зберігається у фанерних бачках по 40 кг;

— діхлоретан — безколірна (трошки жовта) летуча речовина з запахом спирту. Кипить при +84 °С, замерзає при -35 °С. У воді не розчиняється, горить чадним полум'ям. Є сильною отрутою, його пари шкідливі при вдиханні та дії на шкіру;

— їдкий натрій (каустична сода) — топлений моноліт або чешуйки. Гігроскопічний, добре розчиняється у воді. Концентрований розчин його (більше 3—5%) роз'їдає шкірні покриви, пошкоджує тканини, взуття. Зберігають їдкий натрій у герметичних металевих барабанах по 25—100 л;

— моностамоналамін (технічний) — в'язка рідина (колір жовтий) зі слабким аміачним запахом, гігроскопічна, горюча, добре змішується з водою, температура замерзання -30.°С, зберігається у металевих бочках по 100 і 300 л;

— аміачна вода є 20—25% розчином аміаку у воді. Подразнює слизові оболонки очей і носа, на шкірні покриви практично не діє. Температура замерзання -40 °С, зберігається у металевих бочках по 100 і 250 л;

— двітретіосновна сіль гіпохлориду кальцію (ДТС-ГК) — білий сипкий порошок із запахом хлору. У воді розчиняється помірно, в органічних розчинниках не розчиняється. Подразнює органи дихання, слизові оболонки очей і шкірні покриви, знебарвлює і пошкоджує, тканини, викликає корозію нефарбованих металевих поверхонь. Зберігається у герметичних барабанах з оцинкованої сталі по 25—50 л;

— хлорне вапно — білий порошок із запахом хлору, у воді розчиняється погано, у органічних розчинниках не розчиняється. Викликає іржу металів і пошкоджує тканини, руйнує взуття;

— скло натрієве рідке — темно-бура рідина. Використовується для стабілізації водних суспензій ДТС-ГК. Зберігається у металевих бочках по 250 л при температурі повітря від +5 до -5 °С;

— монохлорамін Б — білий (трошки жовтуватий) кристалоподібний порошок зі слабким запахом хлору. Добре розчиняється у воді, негорючий. Зберігається у паперових мішках або фанерних барабанах не більше 30 кг.

Дегазаційні розчини:

— дегазаційний розчин № 1 є 2% (за вагою) розчином діхлораміна ДТ-2 у діхлоретані і призначається для дегазації техніки, засобів індивідуального захисту і місцевості, заражених іпритом. Використовується при температурі повітря до -35°C при нормі витрати 0,5—0,6 л/м.

Термін придатності розчину з моменту виготовлення не більше 5-7 діб;

— дегазаційний розчин № 2 бш є водним розчином 10% їдконого натрію і 25% моноетаноламіна і призначений для дегазації техніки, 313, місцевості, заражених зоманом. Температура замерзання розчину -30°C . Норма витрати 0,5—0,6 л/м². Термін придатності розчину не більше одного року;

— дегазаційний розчин № 2 аш (аміачно-луговий) являє собою розчин 2% їдконого натрію, 5% моноетаноламіна і 20—25% аміачної води. Призначення і норма витрати та сама, що і розчину № 2 бш. Температура замерзання розчину -40°C . Для виготовлення 100 л розчину у ємність заливають 10 л води і розчиняють у ній 2 кг розтертого їдконого натрію. Додають 85 л 20—25% аміачної води і 5 л моноетаноламіна. Одержаний розчин перемішують 3 хв. Розчин готовий;

— 1% водна суспензія ДТС-ГК — призначена для дегазації техніки, засобів індивідуального захисту шкіри, місцевості заражених зоманом та іпритом. Використовується при температурі повітря $+5^{\circ}\text{C}$ та вище. Норма витрати 1,5 л/м²;

— водна кашка ДТС-ГК — (дві частини ДТС-ГК та одна частка води). Використовується для дегазації металевих та дерев'яних поверхонь заражених VX, зоманом та іпритом при температурі повітря не нижче $+5^{\circ}\text{C}$;

— 1% водний розчин порошку СН-50 — призначений для дегазації (дезактивації) техніки, зараженої VX, зоманом, іпритом за допомогою комплекту ДК — при температурі повітря від 25 до 40°C . У каністру місткістю 20 л висипають 1 пакет (200 г) порошку СН-50 перемішують 1—3 хвилини.

Дезінфікуючі речовини і розчини:

— формальдегід — безколірний задушливий газ, який розчиняється у воді 35—40% водний розчин формальдегіду — формалін. Формалін має різкий запах, активно діє на вегетативні і спорові форми мікробів і використовується для дезінфекції техніки, засобів індивідуального захисту, одягу, взуття, зберігається у металевих бочках і скляних бутлях по 10 л;

— фенол — тверда речовина рожево-коричневого кольору, добре розчиняється у воді. Водний розчин фенолу (90%) називається карболовою кислотою. 3—5 % розчину її знищує вегетативні форми мікробів. Фенол з отрутою. Зберігається у металевих бочках і скляних бутлях;

— крезол — темно-бура масляниста рідина з запахом фенолу, слабо розчиняється у воді. Добре розчиняється у лузі і кислоті. Використовується у вигляді 5% горючих мильно-крезолових розчинів для знищення вегетативних форм мікробів. Крезол є отрутою;

— лізол — червоно-бура масляниста рідина, розчин крезолу у рідкому калійному миль. У воді розчиняється добре. Використовується у вигляді 5% водних розчинів. Зберігається у 100 л металевих бочках;

— нафтализол — суміш 35% крезолу і 65% нафтенного мила. 10%

водний розчин нафталізолу має дезінфікуючу дію і мийні властивості.

Для дезінфекції об'єктів, які заражені споровими формами мікробів, використовуються розчини:

- 10% монохлораміна Б і 17—20% формальдегіда;
- 5% (по вазі) водна суспензія ДТС-ГК при температурі повітря вище +5°C.

Для дезінфекції об'єктів, які заражені вегетативними формами мікробів, використовуються розчини:

- 3 - 5% формальдегіду;
- 2% монохлораміну;
- 3—5% фенолу;
- 5% крезолу і лізолу;
- 5—10% нафталізолу;
- 1 % водна суспензія ДТС-ГК;
- 2% порошку СН-50.

Для місцевості, зараженої вегетативними формами мікробів, використовуються 20—25 % водна суспензія ДТС-ГК, а при спорових формах мікробів суспензії, які утримають 10—12% активного хлору. Суспензії стабілізуються від випадання осаду рідким склом (1% від ваги).

Для знищення токсинів можна використовувати 10% водні розчини їдкого натрію і сірчистого натрію.

В умовах мінусових температур використовують дегазаційний розчин

№ 1 для техніки і транспорту, а шкіри 0,5% (по вазі) розчин монохлораміна Б.

Навчальне видання

Обухов Станіслав Олексійович

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ з дисципліни "Безпека життєдіяльності" (Охорона праці, Безпека життєдіяльності, Цивільна оборона) (для студентів денної та заочної форм навчання напрямів підготовки 6.030504 «Економіка підприємства» та 6.030509 «Облік і аудит»)

Відповідальний за випуск: *В.І.Заїченко*

Редактор: *М.З. Аляб'єв*

Комп'ютерне верстання: *Ю.П. Степась*

План 2009, поз. 87 Л

Підп. до друку. 06.01.2010

Друк на ризографі.

Тираж 50 пр.

Формат 60x84 1/16

Ум. друк. арк. 3,3

Зам. №

Видавець і виготовлювач:

Харківська національна академія міського господарства,

вул. Революції, 12, Харків, 61002

Електронна адреса: rectorat@ksame.kharkov.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:

ДК №731 від 19.12.2001